

- કામરચાટકાનો સમુદ્ર—કામરચાટકા ને અમેરિકા વચ્ચે
 એશિયા ખંડના મોટા મોટા અખાત, તથા ઉપસાગર.
 આર્બી અખાત—અર્બસ્તાનની પશ્ચિમે.
 ઈરાની અખાત—અર્બસ્તાન તથા ઈરાન વચ્ચે.
 મારટાખાનનું અખાત—અહ્મદેશની દક્ષિણે.
 સીયાનનું અખાત—સીયામની દક્ષિણે.
 ટોનકિવનનું અખાત—અહ્મદેશની ઈશાને.
 કચ્છનું અખાત—હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમે.
 ખંખાતનું અખાત—હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમે.
 એખાનું અખાત—એશિયામા ઉત્તર માહાસાગરમાં.
 અનાદીરનું અખાત—પાસિફિક માહાસાગરમાં.
 બંગાળાનો ઉપસાગર—હિંદુસ્તાનની પૂર્વે.
 એશિયા ખંડની મોટી મોટી સામુદ્રધુનીઓ.
 ખાબેહમાંડવની સામુદ્રધુની—રાતો સમુદ્ર તથા હિંદી મા-
 હાસાગર વચ્ચે.
 હોર્મઝની—ઈરાની અખાત તથા હિંદી માહાસાગર વચ્ચે.
 પાકની—હિંદુસ્તાન તથા લંકા બેટ વચ્ચે.
 મક્કાની—અહ્મદેશ તથા સૂમાત્રા બેટ વચ્ચે.
 સનડાની—સૂમાત્રા તથા જાવા બેટ વચ્ચે.
 એકેસારની—બોર્નીઓ તથા સેન્ડીબીસ બેટ વચ્ચે.
 ની—નીકોન તથા ચેસ્સો બેટ વચ્ચે.

તાતારની—સાગેલિયન બેટ તથા ચીનાઈ તાતાર વચ્ચે
કોરીઆની—કોરીઆ તથા જાપાન વચ્ચે.

એશિઆ ખંડમાં સૌથી મોટું દેશ ઉત્તરે રશિઆ છે ;
પશ્ચિમ તરફ તુર્કસ્તાન ને અર્જસ્તાન છે ; દક્ષિણ તરફ હિં-
દુસ્તાન, બ્રહ્મદેશ ને સીયામ છે ; પૂર્વ તરફ જાપાન, ચીન
વગેરે છે ; ને મધ્યે તાતાર તથા ટીબેટ વગેરે છે.

આ પાઠમાં એશિઆ ખંડની મર્યાદા, તેના દેશો, દેશોની
રાજધાની, સમુદ્ર, અખાત, સામુદ્રકુની વગેરે વિષે કહેવામાં
આવ્યું; હવેનો પાઠ દર એક દેશ વિષેનો જૂદો જૂદો આવશે.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન).

પૃથ્વી ઉપર બધા મળીને કેટલા ખંડ છે ને તે કયા કયા ?
૨ જૂના મહાદ્વીપમાં કયા કયા ખંડો છે ? ૩ નવા મહાદ્વી-
પમાં કયા કયા ખંડો છે ? ૪ એશિઆ એ કેવા ખંડ છે ? ૫
એશિઆ પુરોષની કઈ બાજુએ આવેલો છે ? ૬ એશિઆ
ખંડની લંબાઈ, પોહાંજાઈ, ક્ષેત્રફળ, વસ્તી કેટલી છે તે કોણ ?
૭ એશિઆ ખંડની મર્યાદા એટલે ચતુરસીમા બોલો ? ૮ એ-
ખંડમાં કેટલા દેશ છે ? ૯ એશિઆ ખંડની બાર દેશોની રા-
જધાની કઈ, ને તે ક્યાં છે તે બોલો જાઓ ? ૧૦ એશિઆ
ખંડના મોટા મોટા સમુદ્ર કયા ને તે ક્યાં છે તે બોલો ? ૧૧
એશિઆ ખંડના મોટા મોટા અખાત તથા ઉપસાગર કયા
૧૨ મોટા મોટા સામુદ્રકુની બોલો જાઓ ?

આ દક્ષિણે કયા દેશ આવ્યા છે ? ૧૫ પૂર્વે તથા મધ્યે કયા દેશ આવ્યા છે તે બાલો ?

તુર્કસ્તાન. (૧).

મર્યાદા—ઉત્તરે કાળો સમુદ્ર; પશ્ચિમે મેડીટરેનિયન અથવા બૂમધ્ય સમુદ્ર; દક્ષિણે અર્ધસ્તાન; પૂર્વે ઈરાન તથા કાસ્પિઅન સમુદ્ર છે.

ભાગ—૧ એશિઆ મૈનર, ૨ સીરિઆ, ૩ આલજી સીરિઆ, ૪ આરમીનિઆ, ૫ કુરડીસ્તાન, ૬ ઈરાક આરબી અથવા આલ્ડિઆ, એવા તુર્કસ્તાનના છ ભાગ થયેલા છે.

પર્વત—કાકાસસ, તૌરસ, ઓલીમ્પસ, ને લીબેનન. કાકાસસ પર્વત કાળો સમુદ્ર તથા કાસ્પિઅન સમુદ્ર વચ્ચે છે. તૌરસ ને ઓલીમ્પસ પર્વત એશિઆ મૈનરમાં છે, ને લીબેનન પર્વત સીરિઆ ભાગમાં છે.

બેટો—સાઇપ્રસ ને રોડસ એ બૂમધ્ય સમુદ્રમાં તુર્કસ્તાનની પશ્ચિમે છે.

સરોવર—કુરડીસ્તાનમાં વાન શહેરની પાસે વાન સરોવર, ને પાલેસ્ટાઇનમાં દેડસી અથવા મૃત્યુ સરોવર છે. એમાં માછલાં જીવતાં નથી તથા એને કીનારે ગ્રાડ પશુ જગતાં નથી તેથી એનું નામ મૃત્યુ સરોવર પડ્યું છે.

નદીઓ—યુફ્રેટીસ ને ટૅગ્રીસ એ બે મોટી નદીઓ તૌરસ પર્વતમાંથી નીકળીને ઈરાની અખાતને મળે છે, ને એક બીજી જોરડન નદી સીરિઆમાં છે, તે મૃત્યુ સરોવરને મળે છે.

મુખ્ય શહેરો — એશિયા મૈનરમાં સ્મર્ના, એ અસનની રાજધાની; પૂર્વ તરફ એંગોરા ત્યાંના બકરાના વાળની સારી કામળીઓ બનેછે. ૨ સીરિઆમાં આલેપો એ તુર્કસ્તાનની રાજધાની, તે તેની દક્ષિણે ડમાસકસ છે. સીરિઆનો એક ભાગ જેને પાલેસ્ટાઈન કહેછે તેમાં મુખ્ય શહેર જરૂસલેમ છે, તેમાં ખ્રિસ્તનો જન્મ થયાને લીધે ખ્રિસ્તી લોકો તેને બહુ માને છે. ૩ આલજીસીરિઆ એ પ્રાંત યુફ્રાસ ને ટૈગ્રીસ નદી વચ્ચે છે, તેમાં મુખ્ય શહેર મોસલ ટૈગ્રીસ નદી ઉપર છે. ૪ આરમીનિઆ એમાં બીટલીસ ને વાન શહેર વાન સરોવર પાસે છે. ૫ કુરડસ્તાન એ એલજીસીરિઆની ઉત્તરે છે. ૬ ખાલિડિઆ એમાં બગદાદ એ મુસલમાનના ખનીફની રાજધાની, તે બસરા એ વેપારનું કેદાણું છે તેમાં મોતી સારાં પાડેછે. ખાલિડિઆ પ્રાંતમાં ગ્રીસ દેશનો શાકંદર બાદશાહ ઈસ ૧૦૦૦ની પૂર્વે ૩૨૩ માં મરણ પામ્યો.

લોકો — તુર્કસ્તાનના લોકો તુર્કી કહેવાયછે.

મુખ્ય પેદાશ — ડાલ, રેશમ, સૂતર, ત્રાંચુ વગેરે થાયછે.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન.)

તુર્કસ્તાનની ગર્યાદા બોલો? ૨ એ દેશના કેટલા ખંડે કયા કયા ભાગો થયલાછે? ૩ ભૂમધ્ય સમુદ્ર ને ઇરાક આરેબીનું બીજું નામ શું? ૪ તુર્કસ્તાનના મોટા મોટા પર્વતો કયા અને તે બધા ક્યાં ક્યાં છે તે કહો? ૫ તુર્કસ્તાનની પશ્ચિમે ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં કયા કયા ખેટો આવ્યાછે? ૬ તુર્કસ્તાનમાં સરોવર કયા કયા

આવ્યા છે? ૭ મૃત્યુ સરોવરનું બીજું નામ શું? ૮ મૃત્યુ સરો-
વર નામ શાથી પડ્યું? ૯ તુર્કસ્તાનની મોટી મોટી નદીઓ
ખાલો ને તે ક્યાંથી નીકળીને કોને મળે છે તે પણ કોહો? ૧૦
તુર્કસ્તાનની રાજધાની કઈ અને અસલની રાજધાની કઈ? ૧૧
સ્મર્ના, એંગોરા એ તુર્કસ્તાનના ક્યા ભાગમાં છે? ૧૨
એંગોરામાં બાણુવા લાયક શું બને છે? ૧૩ સીરિઆ પ્રાંતમાં
ક્યા શહેરો આવેલા છે? ૧૪ સીરિઆના એક ભાગને શું કે-
હે છે? ૧૫ પાલેસ્ટાઈનમાં ખ્રિસ્તી લોકોનું મોટું શહેર કયું
છે? ૧૬ જરૂસલમ શાને વાસ્તે પ્રખ્યાત છે? ૧૭ આલજી
સીરિઆ પ્રાંત કઈ કઈ નદી વચ્ચે છે? ૧૮ આલજીસીરિ-
આમાં મોટું શહેર કયું, ને તે કઈ નદી ઉપર છે? ૧૯ આર
મીનિઆ પ્રાંતમાં ક્યા શહેરો છે? ૨૦ કુરડીસ્તાન પ્રાંત કઈ
જગ્યાએ છે? ૨૧ ખાલિડિઆ પ્રાંતમાં ક્યા ક્યા શહેરો છે? ૨૨
બગદાદ ને બસરા એ બે શહેર શાને વાસ્તે નામીયાં છે? ૨૩
ખાલિડિઆ પ્રાંત શાથી પ્રખ્યાત થયેલા છે? ૨૪ તુર્કસ્તાન
ના લોકો કેવા કેહેવાય છે? ૨૫ તુર્કસ્તાનની મુખ્ય પેદાશ શું
થાય છે?

અર્બસ્તાન. (૨).

મર્યાદા—ઉત્તરે તુર્કસ્તાન; પશ્ચિમે સૂએઝની સંયોગી
ભૂમી ને રાતો સમુદ્ર; દક્ષિણે હિંદી માહાસાગર; પૂર્વે હિં-
રાની અખાત તથા ઓમનનું અખાત છે.

પ્રાંત—અર્બસ્તાનના ૬ પ્રાંત કીધા છે.

પર્વત—રાતા સમુદ્રની ઉત્તરે સીનાહ પર્વત છે.

બેટો—હિંદી માહાસાગરમાં સોકોટ્રા બેટ છે, ને ધરાની અખાતમાં બેહરીન બેટ છે તેમાં મોતી પાડે છે.

સંયોગી ભૂમી—સૂએઝની સંયોગી ભૂમી તે એશિયા તથા એફ્રિકાને જોડે છે, અને ભૂમધ્ય સમુદ્રથી રાતા સમુદ્રને જૂદો પાડે છે; પણ હાલ એ સંયોગી ભૂમી ખોદી નાંખી છે તેથી હવે એ સૂએઝની (કેનાલ) સામુદ્રધુની જેવી કહેવાય છે.

ભૂશીરો—કેપ રાસનહદ એ અર્બસ્તાનની પૂર્વે છે. (કેપ એટલે ભૂશીર).

સામુદ્રધુની—બાબેલ માંડવની સામુદ્રધુની રાતો સમુદ્ર ને હિંદી માહાસાગરને જોડે છે, ને એર્મેઝની સામુદ્રધુની ધરાની અખાત તથા આર્બી સમુદ્રને જોડે છે.

અખાત—પશ્ચિમે આરબી અખાત જેને રાતો સમુદ્ર કહે છે તે અરબસ્તાન તથા એફ્રિકા વચ્ચે છે, ને પૂર્વે ધરાની અખાત તથા એમનનું અખાત છે.

મુખ્ય શહેરો—મક્કા એ અર્બસ્તાનની રાજધાની, અહિં આ મુસલમાનનો પેગંબર મહમદ ઇ. સ. ૫૬૬ માં જન્મ્યો હતો. જુદા એ મક્કાની ઉત્તરે છે. મદીના, એ જુદાની ઉત્તરે છે એમાં મુસલમાનનો પેગંબર મહમદ ઇ. સ. ૬૩૨ માં મરણ પામ્યો હતો. અરબસ્તાનની દક્ષિણે મોખખા તથા એડન છે. મોખખા ખુંદની પાકને માટે પ્રખ્યાત છે, ને એડન એ એક મોટું બાણ છે, ને એમાં એક જળરો કીલો છે તે અંગ્રેજ સર-

કારને તાબે છે. હિંદુસ્તાનથી વિજાયત જતી આગબાટો એકત
આગળ થેભે છે. મોખ્ખાની ઉત્તરે શાના મોટું શહેર છે. બીજું
મસ્કત કરીને મોટું બંદર અરબસ્તાનની પૂર્વે છે.

લોકો—અર્બસ્તાનના લોકોને આરબ કહે છે. અર્બસ્તાન-
માં રેતીનાં રણ ઘણાં છે.

મુખ્ય પેદાશ—ઘોડા, ઊંટ, ખૂન વગેરેની થાય છે.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન).

અર્બસ્તાનની આરે દિશાએ શું શું આવેલું છે? ૨ એ
દેશના કેટલા પ્રાંત કીધા છે? ૩ એમાં મુખ્ય પર્વત કયો ને
તે ક્યાં આગળ છે? ૪ અર્બસ્તાનની દક્ષિણે હિંદી માહા-
સાગરમાં કયો બેટ આવ્યો છે? ૫ ઈરાની અખ્તાતમાં
કયો બેટ છે ને તેમાં શું પાકે છે? ૬ એશિઆ તથા એ-
ફ્રિકાની વચ્ચે કઈ સંયોગી ભૂમિ છે? ૭ સૂએઝની સંયોગી
ભૂમી હાલ શું કહેવાય છે? ૮ સૂએઝની સંયોગી ભૂમી ક્યા ક્યા
સમુદ્રને જૂદો પાડે છે? ૯ અર્બસ્તાનની પૂર્વે કયો કેપ છે?
૧૦ કેપને ગુજરાતીમાં શું કહે છે? ૧૧ રાતો સમુદ્ર તથા
હિંદી માહાસાગર વચ્ચે કઈ સામુદ્રધુની છે? ૧૨ ઈરાની
અખ્તાત તથા આર્બી સમુદ્ર વચ્ચે કઈ સામુદ્રધુની છે? ૧૩ અ-
ર્બસ્તાનની પશ્ચિમે તથા પૂર્વે ક્યા અખ્તાતો આવ્યા છે? ૧૪
આર્બી અખ્તાતને કેવા સમુદ્ર કહે છે? ૧૫ અર્બસ્તાનની
રાજધાની કઈ ને તે શાને વાસ્તે પ્રખ્યાત છે? ૧૬ જુદા
તથા મદીના એ શહેરો ક્યાં છે? ૧૭ મદીના શાને વાસ્તે

પ્રખ્યાત છે? ૧૮ મોખખા તથા એડન ક્યાં છે ને તે શાને
વાસ્તે પ્રખ્યાત છે? ૧૯ એડનમાં જાણવા લાયક શું છે ?
૨૦ મોખખાની ઉત્તરે કું શહેર આવ્યું છે? ૨૧ મસ્કત બં-
દર કેણી ગમ છે? ૨૨ અર્બસ્તાનના લોકોને શું કેહ છે ?
૨૩ અર્બસ્તાનમાં જાણવા લાયક શું છે? ૨૪ એ દેશની
મુખ્ય પેદાશ શું થાયછે?

ઇરાન. (૩).

મર્યાદા—ઉત્તરે કાસ્પિઅન સમુદ્ર ને સ્વતંત્ર તાતાર; પ-
શ્ચિમે તુર્કસ્તાન; દક્ષિણે ઈરાની અખાત; પૂર્વે અફઘાનાસ્તાન
ને બલૂચિસ્તાન.

પ્રાંત—એ દેશમાં બધા મળીને ૧૧ પ્રાંત છે.

ખેટો—ઈરાની અખાતમાં કીબ્ર ને ઓર્મઝ ખેટો છે,
કીબ્ર ખેટમાં મોતી પાકે છે.

સરોવર—ઇરાનની વાયવ્યે મુરુમિઆ સરોવર, ને દક્ષિણે
શીરાજ આગળ બકતેગાન સરોવર છે.

અખાત—દક્ષિણે ઈરાની અખાત, ને અગ્નિ તરફ
ઓમનનું અખાત છે.

સામુદ્રધુતી—દક્ષિણે ઓર્મઝની સામુદ્રધુતી, ઈરાની
અખાત તથા આર્બી સમુદ્રની વચ્ચે છે.

મુખ્ય શહેરો—તેહરાન એ ઈરાનની રાજધાની કાસ્પિ-
અન સમુદ્રની દક્ષિણે, ને ઇસ્ફહાન અસલની રાજધાની.
ઇસ્ફહાનની દક્ષિણે શીરાજ એમાં દારૂ સારો થાયછે. શીરાજની

દક્ષિણે અખુશાહુ એ પણ મોટું શહેર છે. તે શિવાય ધરાનની વાયબ્યે ટેખીઝ એમાં સંગે મલમલના પથ્થર થાયછે, ને કારિખ્મન સમુદ્રની દક્ષિણે આસ્થાખાદ પણ મોટું શહેર છે.

લોકો તથા પેદાગ—ધરાનના લોકોને ધરાની કેહેછે, ને મુખ્ય પેદાશ દારૂ, ઘોડા, સંગે મલમલના પથ્થર, તથા રેશમ, અને ઉનની થાયછે.

(પરિજ્ઞાને વાસ્તે પ્રશ્ન).

ધરાનની મર્યાદા બોલી જાઓ? ૨ ધરાનમાં બધા મળીને કેટલા પ્રતો છે? ૩ ધરાનમાં બેટો ક્યા ક્યા આવ્યા છે? ૪ કીબ્મ બેટમાં શું પાડેછે? ૫ ધરાનમાં સરોવર ક્યા ક્યા ને તે કહ કહ જગ્યાએ છે? ૬ ધરાનની દક્ષિણે તથા અગ્નિ તરફ ક્યા ક્યા અખાતો છે? ૭ એમીઝની સામુદ્રધુની ક્યાં ને કોની કોની વચ્ચે છે? ૮ ધરાનની હાલની ને અસલની રાજધાની કહ? ૯ ધરાનનાં બીજાં શહેરોનાં નામ દો? ૧૦ શી રાજ ક્યાં છે ને તેમાં શું થાયછે? ૧૧ ટેખીઝ ક્યાં છે ને તેમાં શું થાયછે? ૧૨ ધરાનના લોકોને શું કેહેછે? ૧૩ ધરાનની મુખ્ય પેદાશ શુ થાયછે?

અફગાનીસ્તાન. (૪).

મર્યાદા—ઉત્તરે સ્વતંત્ર તાતાર; પશ્ચિમે ધરાન; દક્ષિણે બલૂચિસ્તાન; પૂર્વે સુલેમાન પર્વત તથા મોટી સિંધુ નદી.

પ્રાંત—એમાં ચાર પ્રાંતો છે, તેમાં સૌથી મોટો પ્રાંત બલૂચિસ્તાન દક્ષિણે છે.

પર્વત—ઉત્તરે હિંદુકુશ પર્વત છે તે ૭૦૦ કોસ લાંબો છે, ને પૂર્વે સુલેમાન પર્વત છે.

નદીઓ—મુખ્ય નદી કાબુલ તે આટલું શહેર આગળ સિંધુ નદીને મળેછે.

સરોવર—એમાં એક નાનું સરખું ઝરા સરોવર છે.

મુખ્ય શહેરો—કાબુલ એ અફઘાનીસ્તાનની રાજધાની, કાબુલ નદી ઉપર. એ શિવાય કંદહાર, ગીઝની, પેશાવર, જલાલાબાદ, હીરાત, ખીલાત મોટા શહેરો છે, ગીઝની એ અસલ મુસલમાનની રાજધાની હતી, ને ખીલાત એ હાલ બલુચિસ્તાનની રાજધાની કહેવાયછે.

લોકો—અફઘાનીસ્તાનના લોકોને અફઘાન કહેછે.

મુખ્ય પેદાશ—ઘોડાની ધાય છે.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન).

અફઘાનીસ્તાનની મર્યાદા બોલી જાઓ? ૨ અફઘાનીસ્તાનમાં કેટલા પ્રાંતો છે? ૩ એમાં સૌથી મોટો પ્રાંત કયો ને કઈ બાજુએ છે? ૪ અફઘાનીસ્તાનમાં પર્વતો કયા કયા છે? ૫ હિંદુકુશ પર્વત કેટલા કોસ લાંબો છે? ૬ એ દેશમાં નદી કઈ આવી છે ને તે કયાં જોને મળે છે? ૭ એમાં સરોવર કયું આવ્યું છે? ૮ અફઘાનીસ્તાનની રાજધાની કઈ ને તે કયાં છે? ૯ અફઘાનીસ્તાનના ખીજાં મોટાં શહેરોનાં નામ દો? ૧૦ ગીઝની એ અસલ શું હતું? ૧૧ બલુચિસ્તાનની રાજધાની કઈ? ૧૨ અફઘાનીસ્તાનના લોકોને શું કહેછે? ૧૩ અફઘાનીસ્તાનની મુખ્ય પેદાશ શું થાયછે?

તાતાર દેશ. (૫).

મર્યાદા—ઉત્તરે રશિયા; પશ્ચિમે યુરલ નદી તથા કાસ્પિયન સમુદ્ર; દક્ષિણે ધરન તથા અફઘાનીસ્તાન; પૂર્વે ચીનાઈ તાતાર.

ભાગ—તાતાર દેશના બે ભાગ કીધા છે, સ્વતંત્ર તાતાર, ને ચીનાઈ તાતાર; તેમાં સ્વતંત્ર તાતારના પાછા ચાર ભાગ કરેલા છે.

નદીઓ—આમૂ અને સીહુન એ બે નદીઓ છે, તે એરલ સમુદ્રને મળે છે.

સરોવર—કાસ્પિયન સરોવર પશ્ચિમે, ને એરલ સરોવર મધ્યે છે. એ બે સરોવરનાં પાણી ખારાં છે તેથી એ બંનેને ઘણીવાર સમુદ્ર પણ કહે છે.

મુખ્ય શહેરો—બોખારા એ સ્વતંત્ર તાતારની રાજધાની આમૂ નદી પાસે, સમરકંદ એ અસલની રાજધાની, ને ખીવ એ શહેર આમૂ નદી ઉપર છે. બીજાં બધાં એ પણ મોટું શહેર છે.

(ચીનાઈ તાતાર).

મર્યાદા—ઉત્તરે સાઈબીરિયા; પશ્ચિમે સ્વતંત્ર તાતાર, દક્ષિણે ટીબેટ ને ચીન; પૂર્વે તાતારનું અખાત તથા જાપાની સમુદ્ર.

ભાગ—ચીનાઈ તાતારના ચાર ભાગ કર્યા છે.

પર્વત—આલતાઈ પર્વત ચીનાઈ તાતાર તથા રશિયા

વચ્ચે છે.

નદીઓ—આમૂર અથવા સાગેલિઅન નદી આલતાઈ પર્વતમાંથી નીકળીને ઓખાટસ્કના સમુદ્રને મળે છે, ને બીજી કાશગર તથા યારકુંડ બંને નાની નદીઓ છે.

સામુદ્રધુની—કોરીઆની સામુદ્રધુની કોરીઆ તથા જાપાન વચ્ચે છે, ને તે જાપાની સમુદ્ર તથા પીળા સમુદ્રને જોડે છે; ને તાતારની સામુદ્રધુની ચીનાઈ તાતાર તથા સાગેલિઅન બેટ વચ્ચે છે, તે ઓખાટસ્કનો સમુદ્ર તથા જાપાની સમુદ્રને જોડે છે. તાતારની સામુદ્રધુનીને (તાતારનું આખાત) પણ કહે છે.

દ્વીપકલ્પ—કોરીઆનો દ્વીપકલ્પ પીળો સમુદ્ર તથા જાપાની સમુદ્રની વચ્ચે છે.

બેટો—મુખ્ય બેટ સાગેલિઅન તે પૂર્વ તરફ છે.

લોકો તથા પેદાશ—મુખ્ય પેદાશ પાહાડો તરફના મૂલકમાં સોનું, રૂપું, લોહોકું, ને કોણસાની છે. એ દેશના લોકોને તાર્તાર કહે છે.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન).

તાતાર દેશની મર્યાદા બેલો? ૨ તાતાર દેશના કેટલા ભાગ કીધા છે ને તે ક્યા ક્યા? ૩ સ્વતંત્ર તાતારના કેટલા ભાગ થયલા છે? ૪ સ્વતંત્ર તાતારમાં નદીઓ કઈ કઈ છે ને તે કોને મળે છે? ૫ સ્વતંત્ર તાતારમાં સરોવર ક્યા ક્યા આવ્યા છે? ૬ કાશિપઅન સરોવર ને ઐરલ સરોવર એ બંનેને સમુદ્ર કેમ કહે છે? ૭ સ્વતંત્ર તાતારની રાજધાની કઈ ને તે ક્યાં

છે? ૮ સ્વતંત્ર તાતારની અસલની રાજધાની કઈ? ૯ સ્વ-
તંત્ર તાતારમાં બીજાં મોટાં શહેરો કયા આવ્યાં છે? ૧૦ ચીનાઈ
તાતારની આરો દિશાએ શું શું આવ્યું છે? ૧૧ ચીનાઈ તા-
તારના કેટલા ભાગ કર્યા છે? ૧૨ ચીનાઈ તાતારમાં પર્વત
કયો આવ્યો છે? ૧૩ આમૂર નદી ક્યાંથી નીકળીને કોને મ-
ળેછે? ૧૪ ચીનાઈ તાતારમાં બીજી નાની નદીઓ કઈ કઈ
આવી છે? ૧૫ આમૂર નદીનું બીજું નામ શું? ૧૬ કોરીઆ
તથા તાતારની સામુદ્રધુની કોની કોની વચ્ચે છે? ૧૭ કો-
રીઆની તથા તાતારની સામુદ્રધુની કયા કયા સમુદ્રને જોડે
છે? ૧૮ તાતારની સામુદ્રધુની બીજું નામ શું કેહ છે? ૧૯
ચીનાઈ તાતારમાં દ્વીપકલ્પ કયો આવ્યો છે, ને તે કોની
કોની વચ્ચે છે? ૨૦ ચીનાઈ તાતારમાં ખેટ કયો આવ્યો છે
ને તે કેણી ગમ છે? ૨૧ તાતાર દેશની મુખ્ય પેદાશ શું
થાયછે, ને અંહીના લોકોને શું કેહ છે?

રુશિઆ. (દ્વિ).

મર્યાદા—ઉત્તરે ઉત્તર માહાસાગર; પશ્ચિમે યુરલ પર્વત
તથા યુરોપનું રશિઆ, દક્ષિણે બંનો તાતાર દેશ; પૂર્વે ઓખા-
ટસ્કનો તથા કામસ્કાટકાનો સમુદ્ર.

ભાગ—રશિઆના બે ભાગ થયલા છે, પૂર્વ સાઈબી-
રિઆ ને પશ્ચિમ સાઈબીરિઆ.

પર્વત—પશ્ચિમે યુરલ પર્વત છે, ને દક્ષિણે આલતાઈ
પર્વત છે, એ બંનો પર્વતમાંથી સોનું, રૂપું, તાંબુ નીકળે છે.

નદીઓ—ઓખી, એનીસી, લેના, એ નદીઓ આજ-
તાઈ પર્વતમાંથી નીકળીને ઉત્તર માહાસાગરને મળેછે; ને પુ-
રલ નદી પુરલ પર્વતમાંથી નીકળીને કાશ્મિરન સમુદ્રને મ-
ળેછે. (યેનાસી એ એશિઆ ખંડમાં ફક્ત એક નદી શિવાય
સૌથી મોટી છે.)

સરોવર—એકલ સરોવર પૂર્વ સાઈબીરિઆમાં છે.

અખાત—ઓખીનું અખાત ઉત્તર માહાસાગરમાં, ને
અનાદીરનું અખાત પાસિફિક માહાસાગરમાં છે.

સામુદ્રધુની—બેહરિંગની સામુદ્રધુની ઈશાન ખૂણે ર-
શિઆ તથા ઉત્તર અમેરિકા વચ્ચે છે.

દ્વિપકલ્પ—કામસ્વાટકાનો દ્વિપકલ્પ ઓખાટસ્કનો સમુદ્ર
તથા કામસ્વાટકાના સમુદ્ર વચ્ચે છે.

ભૂશીરે—પૂર્વ કેપ અથવા પૂર્વ ભૂશીર બેહરિંગની સા-
મુદ્રધુની આગળ, ને કેપ લોપાટકા કામસ્વાટકાની દક્ષિણે છે.

મુખ્ય શહેરો—રશિઆની રાજધાની ટોમ્બાલસ્ક, ઓખી
નદીની શાખા ઉપર છે.

લોકો—રશિઆના લોકો રશિઆન અથવા રશિઆન
કેહેવાયછે. એ દેશમાં સહિબીરિઆમાં ટાઢ ઘણી પડેછે.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન).

૧ રશિઆ દેશની મર્યાદા બોલો? ૨ રશિઆના કેટલા
અને ક્યા બાગો ધયલાછે? ૩ રશિઆમાં પર્વતો ક્યા આવ્યાછે?
૪ પુરલ ને આલતાઈ પર્વતમાંથી શું-શું નીકળેછે? ૫ રશિ-

આની નદીઓ કઈ કઈને તે બધી ક્યાંથી નીકળીને કાને મળે છે? ૬ યેનીસી એ કયી નદી છે? ૭ રશિઆમાં સરોવર કયું આવ્યું છે? ૮ રશિઆમાં અખાતો કયા આવ્યા છે તે ક્યાં છે? ૯ બેલ્ટ-રિંગની સામુદ્રકુતી ક્યાં આવી છે? ૧૦ કામચ્ચાટકાનો દ્વિપકલ્પ કોની કાનો વચ્ચે છે? ૧૧ રશિઆમાં ભૂશીરો કયા આવ્યા છે તે કઈ કઈ જગ્યાએ છે? ૧૨ રશિઆ દેશની રાજધાની કઈને તે કઈ નદી ઉપર છે? ૧૩ રશિઆના લોકો કેવા કેલેવાય છે? ૧૪ એ દેશમાં ટાઢ કઈ જગ્યાએ પડે છે?

જાપાન દેશ. (૭).

આર ટાપુ અથવા બેટ મળીને જાપાન દેશ થયેલો છે તેનાં નામ—નીકોન, નેસ્સો, સીકોક, ને કીયુસ્કૂ; તેમાં નીકોન બેટ સૌથી મોટો છે.

મર્યાદા—ઉત્તરે ઓખાટસ્કનો સમુદ્ર; પશ્ચિમે જાપાની સમુદ્ર; ને દક્ષિણે તથા પૂર્વે પાસિફિક માહાસાગર છે.

મુખ્ય શહેરો—જાપાનની રાજધાની નેડો તે નીકોન બેટમાં છે, ને બીજી મીઆકો એ અસલની રાજધાની છે. મીઆકોમાં સોના રૂપાના સામાન ઘણા સારા બને છે.

લોકો—જાપાનના લોકો જાપાની, તેઓ વિદ્યા તથા કળામાં ઘણા હાંશિઆર અને કસબી છે. હુબરની બનાવટમાં તેઓ ચીના લોકોની બરાબર છે. તેઓ રોગાનવાઓ તથા ચીનાઈ સામાન ઘણો સારો બનાવે છે. જાપાનમાં સોના રૂપાની મોટી ખાણો છે.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન).

કેટલા ખેટ મળીને જાપાન દેશ થયેલો છે તેનાં નામ દો? ૨ ખેટ ને ટાપુ તે એકજ કે જુદો? ૩ જાપાનની આરે દિશા એ શું શું આવ્યું છે? ૪ જાપાનની રાજધાની કઈ ને તે ક્યાં છે? ૫ જાપાનની અસહની રાજધાની કઈ? ૬ મીઆ-કોમાં વેપારના આંગે શું શું બને છે? ૭ જાપાનના લોકોને શું કેહે છે? ૮ જાપાની લોકો કેવા છે ને તેઓ શું શું બનાવે છે? ૯ જાપાનમાં જાણવા લાયક શું છે?

ચીન દેશ. (૮).

અર્થાદા—ઉત્તરે ચીનાઈ તાતાર, પશ્ચિમે ચીનાઈ તાતાર તથા ટિબેટ; દક્ષિણે બ્રહ્મદેશ તથા ચીનાઈ સમુદ્ર; પૂર્વે પાંજા સમુદ્ર તથા પાસિફિક માહાસાગર.

નદીઓ—યાંગત્સેક્યાંગ અથવા જૂની નદી, ને હાયાંગહા અથવા પીળી નદી એ બે નદીઓ ટિબેટના પર્વતમાંથી નીકળીને પાંજા સમુદ્રને મળે છે. યાંગત્સેક્યાંગ એ એશિયા ખંડમાં સૌથી મોટી નદી છે. ત્રીજી પીટા અથવા પેકીનની નદી ઉત્તરે છે તે પણ પીળા સમુદ્રને મળે છે, ને ચોથી નદી ચૂક્યાંગ અથવા કંતાન નદી દક્ષિણે છે તે ચીનાઈ સમુદ્રને મળે છે.

સામુદ્રકુળી—ફોર્મોસાની સામુદ્રકુળી ચીન તથા ફોર્મોસા વચ્ચે છે, ને તે ચીનાઈ સમુદ્ર તથા પાસિફિક માહાસાગરને જોડે છે.

અખાત—ટોનકિવનનું અખાત ચીનની દક્ષિણે છે.

બેઠાં—પૂર્વે ફાર્મોસા ને લૂચ્યુ બેઠો છે, દક્ષિણે હૈનાન બેઠ છે, અને કંતાન નદીના મુખ પાસે મકાઉ ને હાંગકોંગ બેઠ છે. મકાઉ ફિરંગીઓને, ને હાંગકોંગ અંગ્રેજ સરકારને તાબે છે.

મુખ્ય સેક્ટરો—ચીનની રાજધાની પેકીન પાંદો નદી ઉપર, ને નાનકીન મોટું શહેર યાંગત્સેક્યાંગ નદી ઉપર છે; તેમજ કંતાન મોટું બંદર કંતાન નદી ઉપર છે.

લોકો તથા પેદાશ વગેરે—ચીનના લોકોને ચીના કહેછે, તેઓ ધણા ખખડાર છે. ચીના લોકોનું મોટું પરમક્રમ એ છે કે તેઓએ ચીનની ઉત્તર તરફ એક મોટો કાટ ૧૫ થી ૩૦ ફુટ ઊંચો ને ૨૪ ફુટ પહોળો બાંધ્યોછે, ને તે લાંબા ૧૪૦૦ માઈલિ સુધી છે. ચીનમાં ચાહા ધણીજ સારી પાવેછે, ને ખીજી પેદાશ રેસમ, ખાંડ, કોલસા, મખમલ, સાટીન વગેરેનીછે. પૃથ્વી ઉપરના સધળા દેશ કરતાં ચીન દેશમાં વસ્તી ધણીજ છે.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન.)

ચીન દેશની ચારે બાજુએ શું શું આવ્યુંછે? ૨. ચીન દેશની મોટી મોટી નદીઓ બાજી જાયો? ૩. યાંગત્સેક્યાંગ ને હાયાંગહા એ બે નદીઓ ક્યાંથી નીકળીને ઘેને મળેછે? ૪. યાંગત્સેક્યાંગ એ કેવી નદી છે? ૫. યાંગત્સેક્યાંગ, હાયાંગહા, પાંદો નદી, ને ચૂક્યાંગ એ ચારે નદીનાં ખીજાં ભાગ શું છે? ૬. પેકીનની નદી ને કંતાન નદી એ કયા સમુદ્રને

મળે છે ? ૭ ચીનમાં સામુદ્રકુતી કઈ આવે છે ને તે કોની કોની વચ્ચે છે ને કોને જોડે છે ? ૮ ચીનની દક્ષિણે કયું અખાત આવ્યું છે ? ૯ ચીનમાં ખેટો કયા કયા આવ્યા છે ને તે બધા કયાં કયાં છે ? ૧૦ મકાઈ ને હોગકોંગ એ એ ખેટ કોના તાલ્યામાં છે ? ૧૧ ચીનની રાજધાની કઈ ને તે કઈ નદી ઉપર છે ? ૧૨ યાંગત્સેક્યાંગ નદી ઉપર કયું શહેર છે ને કંતાન નદી ઉપર કયું ખંદર છે ? ૧૩ ચીના લોકોને શું પેહે છે ? ૧૪ ચીના લોકો કેવા છે ને તઓએ ચીનમાં શું મોટું રાકેલ કીધું છે ? ૧૫ ચીન દેશની મખ્ય પેલાશ શું થાય છે ? ૧૬ ચીન એ પૃથ્વી ઉપર કેવો દેશ છે ?

ટીબેટ. (૯).

મર્યાદા—ઉત્તરે ચીનાઈ તાતાર, પશ્ચિમે હિંદુકુશ પર્વત તથા પંજાબ પ્રાંત; દક્ષિણે હિંદુસ્તાન તથા બ્રહ્મદેશ; પૂર્વે ચીન દેશ છે.

ભાગ—ટીબેટના એ ભાગ થયેલા છે—સ્તંત્ર ટીબેટ, ને ચીનાઈ ટીબેટ.

પર્વતો—હિમાલય પર્વત ટીબેટ તથા હિંદુસ્તાન વચ્ચે છે, ને બીજી ક્વાનઝન પર્વત ટીબેટની ઉત્તર તરફ છે.

નદીઓ—સિંધુ એ નદી સ્તંત્ર ટીબેટના પાહાડમાંથી નીકળીને હિંદુસ્તાનમાં આવી આર્જી સમુદ્રને મળે છે, ને બીજી સામ્પુ અથવા બ્રહ્મપુત્રા નદી ચીનાઈ ટીબેટના પાહાડમાંથી નીકળી હિંદુસ્તાનમાં આવીને બંગાળના ઉપસાગરને

મળે છે. સામ્પુનુંજ નામ આગળ જતાં બ્રહ્મપુત્રા પડ્યું હોય એવું માલમ પડે છે.

સરોવર—ટેનગ્રિ, માનસરોવર, રાવણ-હન, ને પાલટી.

મુખ્ય શહેરો—લાડક અથવા લેહ સ્વતંત્ર ટીબેટની રાજધાની, ને લામા ચીનાઈ ટીબેટની રાજધાની સામ્પુ ઉપર.

મુખ્ય પેદાશ—શાલો બનાવવાનું ઉત.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન).

ટીબેટ દેશની મર્યાદા બોલો? ૧ ટીબેટ દેશના કેટલા અંગે કયા કયા ભાગો થયેલા છે? ૩ ટીબેટમાં પર્વતો કયા કયા આવ્યા છે? ૪ ટીબેટમાં નદીઓ કઈ કઈ આવેલી છે? ૫ સિંધુ ને બ્રહ્મપુત્રા એ નદીઓ કયાંથી નીકળીને કોને મળે છે? ૬ સામ્પુને બ્રહ્મપુત્રા એ નદી એટલ કે જૂદી? ૭ ટીબેટમાં સરોવર કયાં કયાં આવ્યા છે? ૮ સ્વતંત્ર ટીબેટની રાજધાની કઈ? ૯ ચીનાઈ ટીબેટની રાજધાની કઈ ને તે કઈ નદી ઉપર છે? ૧૦ ટીબેટમાં મુખ્ય પેદાશ શું થાય છે?

સીયામ. (૧૦).

મર્યાદા—સીયામની ઉત્તરે તથા પૂર્વે બ્રહ્મદેશ છે; પશ્ચિમે બંગાળાનો ઉપસાગર, ને દક્ષિણે સીયામનું અખ્યાત છે.

લેઓસનો પ્રણામિક ભાગ તથા મલાયાના કેટલાક અંગિઆ સંસ્થાત, ને સીયામ મળીને હાલનું સીયામ દેશ થયેલું છે.

નદીઓ—મીનાષ નદી સીયામના અખ્યાતને મળે છે.

સામુદ્રપ્રાંતો—મલકાની સામુદ્રપ્રાંતી મલાયા તથા સૂમાત્રા

બેટ વચ્ચે છે.

અખાત—સીયામનું અખાત સીયામની દક્ષિણે છે.

દ્વીપકલ્પ—મલાયાનો દ્વીપકલ્પ સીયામની દક્ષિણે છે.

બેટો—સૂમાત્રા, પીનાંગ, સિંગાપોર એ બેટો દક્ષિણ તરફ છે.

ભૂશીર—કેપ રોમાનીયા મલાયાની દક્ષિણે છે.

સંયોગી ભૂમી—કોની સંયોગી ભૂમી સીયામ તથા મલાયા વચ્ચે છે.

મુખ્ય શહેર—સીયામની રાજધાની બાંગ્કોક, ચીનામ નદી ઉપર છે.

મુખ્ય પેદાશ—સીયામના હથ્થી ઘણા સારા હોય છે.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન).

સીયામ દેશની ચારો બાજુએ શું શું આવ્યું છે? ૨ સીયામ દેશ કેમ થયલું છે? ૩ સીયામમાં નદી કઈ છે ને તે કોને મળે છે? ૪ મલાયા તથા સૂમાત્રા વચ્ચે કઈ સામુદ્રધુની છે? ૫ સીયામની દક્ષિણે કયું અખાત આવ્યું છે? ૬ સીયામની દક્ષિણે કયો દ્વીપકલ્પ આવ્યો છે? ૭ સીયામની દક્ષિણ તરફ કયા કયા બેટો છે? ૮ મલાયાની દક્ષિણે કયો ભૂશીર આવ્યો છે? ૯ સીયામ તથા મલાયા વચ્ચે કઈ સંયોગી ભૂમી છે? ૧૦ સીયામની રાજધાની કઈ ને તે કઈ નદી ઉપર છે? ૧૧ સીયામની મુખ્ય પેદાશ શું થાય છે?

બ્રહ્મદેશ. (૧૧).

અર્થાત્—ઉપર ટોબેટ તથા ચીન; પશ્ચિમે હિંદુસ્તાન

તથા અંગાળાનો ઉપસાગર; દક્ષિણે સીયામ તથા મારટાખાન-
નું અખાત; પૂર્વે ટોનકિવનનું અખાત તથા ચીનાઈ સમુદ્ર છે.

ભાગ—અહ્મદેશના ૮ ભાગ કીધા છે.

નદીઓ—હરિવતી નદી અંગાળાના ઉપસાગરને મળે છે,
ને મેકલાંગ અથવા કેમબોજ નદી ચીનાઈ સમુદ્રને મળે છે.

અખાત—મારટાખાનનું અખાત દક્ષિણે છે, ને ટોનકિવ-
નનું અખાત ધશાન તરફ છે.

ભૂશીર—કેપ નીગ્રેઝ, અહ્મદેશની નૈરત્યે છે.

મુખ્ય શહેરો—આસામ, આરાકાન, પેગુ એ પ્રાંત અં-
ગ્રેજ સરકારને તાબે છે. તેમાં મુખ્ય શહેર રંચુન હરિવતી
નદીને કાંઠે છે ને બાંગ્ગુ શહેર આરાકાન છે. એ શિવાય બા-
કીનો મુલક અહ્મદેશના રાજાને તાબે છે; તેમાં મુખ્ય શહેર
અમરપુર હરિવતી નદી ઉપર છે.

મુખ્ય પેદાશ—સોનું રૂપું, કલાઈ, સીસુ વગેરે ધાતુની
છે; તેમજ હાથીદંત. અબન્યૂસ, મુખડ, સાગનાં લાકડાં
વગેરેની નીવજ પણ ઘણી સારી થાય છે.

(પરિક્ષાને વાસ્તે પ્રશ્ન).

અહ્મદેશની અરે દીશાએ શું શું આવ્યું છે? ૨ અહ્મદે-
શના કેટલા ભાગ કીધા છે? ૩ અહ્મદેશમાં નદીઓ કઈ કઈ
છે, ને તે બધી કોને મળે છે? ૪ અહ્મદેશની દક્ષિણે તથા
ધશાન દિશાએ કયા કયા અખાતો છે? ૫ અહ્મદેશની નૈર-
ત્યે કયો ભૂશીર છે? ૬ અહ્મદેશમાં અંગ્રેજ સરકારના તાખાનાં

ક્યાં ક્યાં શહેરો છે? ૭ એમાં પ્રહ્લદેશના રાજાના તાબાનાં ક્યાં
ક્યાં શહેરો છે? ૮ પ્રહ્લદેશની રાજધાની કઈ, ને તે કઈ નદી
ઉપર છે? ૯ પ્રહ્લદેશમાં મુખ્ય પેશ્વો શાની થાય છે?

હિંદુસ્તાન. (૧૨).

મર્યાદા — ઉત્તરે હિમાલય પર્વત તથા તેની પેલી તરફ ટી-
બેટ દેશ; પશ્ચિમે સુલેમાન પર્વત, સિંધુ નદી, તથા આર્બી
સમુદ્ર; દક્ષિણે હિંદો માહાસાગર; પૂર્વે પ્રહ્લદેશ તથા બંગાળા-
નો ઉપસાગર.

ભાગ — હિંદુસ્તાનના ત્રણ ભાગ કાઢાય છે — ઉત્તર હિંદુસ્તાન,
મધ્ય હિંદુસ્તાન, ને દક્ષિણ હિંદુસ્તાન. ઉત્તર હિંદુસ્તાન હિ-
માલય પર્વત તથા શિવાલીક પાહાડની વચ્ચે છે; મધ્ય હિંદુ-
સ્તાન શિવાલીક પાહાડ તથા નર્મદા નદી વચ્ચે છે; દક્ષિણ
હિંદુસ્તાન નર્મદા નદીની દક્ષિણ તરફનો જે બધો ભાગ તે.

ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં કાશ્મિર, નેપાળ, ને બૂતાન એ ત્રણ
પ્રાંતો છે. કાશ્મિરની રાજધાની કાશ્મિર તથા શ્રીનગર, નેપાળ-
ની જોટેમન્ડુ, ને બૂતાનની રાજધાની ઠાસીસ્પુડન છે.

મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં બંગાળા, બાહાર, એલાહાબાદ, અ-
યોધ્યા, દોલહો, આગ્રા, પંજાબ, મૂલતાન, રજપૂતસ્થાન, મા-
ળવા, ગુજરાત, કર્ણાટ, ને સિંધ પ્રાંતો છે. બંગાળાની રાજધાની
કલકત્તા, બાહારની પટણા ને મોગીર, એલાહાબાદની પ્રયાગ,
અયોધ્યાની બખ્તોર, દોલહીની દોલહો, આગ્રાની આગ્રા, પં-
જાબની લાહોર, મૂલતાનની મૂલતાન, રજપૂતસ્થાનની અજ-
મેર.

મેર જુપુર ને હિંદુપુર, માળવાની ઉજ્જન, ગુજરાતની અમદાવાદ કચ્છની બુજ, ને સિંધની હૈરાબાદ છે.

દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં માહારાષ્ટ્ર, નિજમનું રાજ્ય, ઓઢીઆ, ઉત્તર સરકાર, મહિસૂર, મલખાર, ત્રાવણકોર, કર્ણાટક પ્રાંતો છે. માહારાષ્ટ્રની રાજધાની પૂના. નિજમની હૈદરાબાદ, ઓઢીઆની કટક, ઉત્તર સરકારની મલ્લાપટ્ટણ, મહિસૂરની અરંગપટ્ટણ (અરંગપટ્ટણ આગળ ટાપુ સુલતાનની રાજધાની હતી), મલખારની કાનાનોર, ત્રાવણકોરની ત્રિવનદ્રમ, ને કર્ણાટકની રાજધાની આર્કાટ છે.

રાજકીય ભાગ—હિંદુસ્તાનના રાજકીય ભાગ પાંચ ઢી-ધાં છે જે દરએકને ઇલાકો કહે છે, તેનાં નામ—ખંગાળા ઇલાકો, આગ્રા ઇલાકો, પંજાબ ઇલાકો, મુંગઈ ઇલાકો, ને મદ્રાસ ઇલાકો.

ઈલાકાના પ્રાંતો—ખંગાળા ઇલાકામાં ખંગાળા, બાહાર, ઓઢીઆ, આસામ, આરાકાન પ્રાંતો છે. આગ્રા ઇલાકામાં આગ્રા, પ્રયાગ, અયોધ્યા, દુઆબ પ્રાંતો છે. પંજાબ ઇલાકામાં પંજાબ, મૂલતાન, સતલજ નદીના કાઠાના સંસ્થાનો, અને રીવહી પ્રાંતો છે. મુંગઈ ઇલાકામાં સિંધ પ્રાંત, કચ્છ પ્રાંત, ગુજરાત પ્રાંત, માહારાષ્ટ્ર અને દક્ષિણ માહારાષ્ટ્ર પ્રાંતો છે. મદ્રાસ ઇલાકામાં વેલંગળા, ઉત્તર સરકાર, મહિસૂર, કર્ણાટક, બેલાધાટ, કાનકા, મલખાર પ્રાંતો છે.

ઈલાકાનાં મોટાં સેહરો—કનકવા, મુરશીદાબાદ, દા-

કા, શીરામપોર, ચંદ્રનગર, બાહાર, પટણા, મોગોર, રાજમા-
હાલ, મયાજી, બક્ષર, કટક, જગન્નાથ વગેરે શહેરો બંગાળા
હિલાકામાં છે. આગ્રા, પ્રયાગ, મીરજપોર, ચૂનાર, કલંજર,
કાનપોર, લખનૌ, કનોજ, ગોવાલિઅર, ફૈજાબાદ. હરદ્વાર,
વગેરે શહેરો આગ્રા હિલાકામાં છે. લાહોર, મૂલતાન, અમૃત-
સર, અટક. લુધિઆના, દીલ્હી, મીરત, સરહોંદ, પાણીપત
વગેરે શહેરો પંજાબ હિલાકામાં છે. શીકારપૂર. હૈદ્રાબાદ, કરા-
ચી, અમદાવાદ. સુરત, બરુચ, થાણા, અહમદનગર. પુના,
સતારા, સોલાપૂર, ખેનગામ, ધારવાડ, હુનાવર, રત્નાગીરી,
ખંભાત, વડોદર, કોલાપૂર, સાવંતવાડી વગેરે શહેરો મુંબઈ હિ-
લાકામાં છે. ને મદ્રાસ, મછલીપટ્ટણ, ચીતોર. ત્રિચનોપોલી,
ટાનચરી, વીસાગા પાટન, રાજમંદ્રી. વીજયનગર, પોન્ડીચરી,
આર્કાટ, તંજાવર કાનાનોર, કેન્નીકટ, શ્રીરંગપટ્ટણ, ને ત્રિવન-
દ્રમ વગેરે શહેરો મદ્રાસ હિલાકામાં છે.

નદીઓ—સિંધુ, બ્રહ્મપુત્રા, ગંગા એ સૌથી મોટી નદી.
બીજી નદીઓ ભાગરથી, ગોઆ, શાણ, ચંબલ, જમના,
ગોમતી, હુગના, સતલજ, બીઆસ, રાવી, ચીનાબ, જહન-
મ, સાબરમતી, મહી, નર્મદા, તાપી, માહા, ગોદાવરી, કૃષ્ણા.
તુંગબદ્રા, ને કાવેરા છે. સિંધુ, સતલજ, જમના, ગંગા, બ્રહ્મ-
પુત્રા એ નદીઓ હિમાલય પર્વતમાંથી નીકળે છે—તેમાં સિંધુ
આખી સમુદ્રને, સતલજ નદી સિંધુને, જમના નદી ગંગાને, ને
ગંગા તથા બ્રહ્મપુત્રા એ નદીઓ બંગાળાના ઉપસાગરને મળે

છે. તાપો ને નર્મદા નદી સાતપૂડાના પર્વતમાંથી નીકળેછે, મહી નદી માળવાના પાહાડમાંથી નીકળેછે, ને સાબરમતી મહી કાઠાના ઉત્તરના પાહાડમાંથી નીકળેછે ને ચારો ખંખાતના અખાતને મળેછે. ગોદાવરી, કૃષ્ણા, ને પુંગબદ્રા એ ત્રણ સહ્યાદ્રિ પર્વતમાંથી નીકળેછે-તેમાં ગોદાવરી ને કૃષ્ણા નદી ખંખાળાના ઉપસાગરને, ને પુંગબદ્રા નદી કૃષ્ણા નદીને મળેછે.

નદીની શાખાઓ—સતલજ, બીઆમ,રાવી, ચીનાબ ને જહલમ એ સિંધુ નદીની શાખા એટલે સિંધુ નદીને મળનારીઓ; ને ગોઆ, શ્યામ, ચંપલ, જમના, ગોમતી, હુગલી એ ગંગા નદીની શાખા એટલે ગંગા નદીને મળનારીઓ.

પર્વતો—હિમાલય પર્વત ઉત્તરે છે તે પાઞ્ચમાધ્ય છે. એ પર્વત પૃથ્વી ઉપર સૌથી ઉંચો ઢેહવાય છે. શિવાલીક પાહાડ મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં આવેલા પ્રાંતોની ઉત્તરે; વૅંજ્યાચળ પર્વત નર્મદા નદીની ઉત્તર તરફ; સાતપૂડાનો પર્વત દક્ષિણમાં નર્મદા તથા તાપા નદી વચ્ચે છે; ને સહ્યાદ્રિ અથવા ઘાટ પર્વત દક્ષિણમાં માહારાષ્ટ્ર દેશમાં છે.

ખેટો—સિંહલદ્વિપ અથવા લંકા ખેટ દક્ષિણે છે, તથા નૈરત્ય ખૂણે મલબાર કીનારે લક્ષદ્વીપ ને માળદ્વીપ ખેટો છે; તે શિવાય માકનો સામુદ્રધ્વીની તથા માનારના અખાત વચ્ચે રામચર તથા માનારનો ખેટ છે; ને પૂર્વે ખંખાળાના ઉપસાગરમાં ત્રિકોણાર તથા આન્ડામાન ખેટો છે.

અખાત તથા ઉપસાગર—કચ્છનું અખાત, ખંખાતનું અખાત પશ્ચિમ તરફ છે; માનારનું અખાત દક્ષિણે છે; ખં-ગાળાનો ઉપસાગર પૂર્વ તરફ છે.

ભૂશીરો—કેપ કન્યાકુમારી તથા હીવ ભૂશીર દક્ષિણે છે.

સામુદ્રધુની—પાકની સામુદ્રધુની હિંદુસ્તાન તથા સિંહ-લદ્દિપ વચ્ચે છે, ને તે માનારનું અખાત તથા ખંગાળાનો ઉપ-સાગરને જોડે છે.

દ્વીપકલ્પ—એમાં હિંદુસ્તાન એ જાતેજ દ્વીપકલ્પ છે તે ખંગાળાનો ઉપસાગર તથા આર્બી સમુદ્ર વચ્ચે આવેલો છે. ખીજો દ્વીપકલ્પ યુજરાતના પેટાનો પશ્ચિમ તરફનો ભાગ તે કા-ડિયાવાડ દ્વીપકલ્પ છે, તેનો આસપાસ કચ્છના તથા ખંખાત-ના અખાતનું ને આર્બી સમુદ્રનું પાણી છે.

દેશી રાજ્યો—કાશ્મિર, નેપાલ, ને ખૂતાન એ હિંદુસ્તાનમાં સ્વતંત્ર દેશી રાજ્યો છે, તે શિવાય સીકીમ, નીખમ, માહુમૂર, કાચીત, ત્રાવણકોર વગેરેનાં ખોળાં દેશી રાજ્યો છે.

ખેવડાં નામ—હિંદુસ્તાનને ભરતખંડ, સિંહલદ્વિપને સંલોન અથવા લંકા. દક્ષિણ હિંદુસ્તાનને ઉત્કલ કે દક્ષિણ, કાશીને ખતારસ, સિંધુને અટક અથવા હિન્ડસ નદી, રાજ-ગાહાલને અકબરાબાદ, સત્તાદ્રિને ઘાટ પર્વત, નર્મદાને રેવા નદી. કેપ કોમોરીન ને કેપ કન્યા કુમારી, ઓઠીઆને આં-રોસા, જગન્નાથને પૂરી, જમનાને યમૂના, ને ગંગાને ગોડવારી બાગીરથી નદી કહે છે.

રાજધાની—હિંદુસ્તાનની રાજધાની મદ્રાસ. ને મુંબઈ; શીખ લોકોની અમૃતસર; વિક્રમ રાજની હવેલન; મોગલ લોકોની દીલ્હી; સિંધીઓની કનૌજ, ને ગોવાળીઓ; મારવાડની જોધપુર; મેવાડની હૃદપુર; હાલકરની ઈનદોર; ખાનદાની ધુળીઆ; ખીરાના રાજની નાગપુર; માહારાષ્ટ્ર અથવા પંચવાની પુના; તૈલંગણની વરંદુળ; નીમનમનાં હેદ્રાબાદ; કિરંતી લોકોની ગોવા; ઉત્તર કેનેડાની હનાવર; કૈન્ય લોકોની પાન્ડીચરી; કાકિઆવાડની રાજકોટ; ને ગાયકવાડની વડોદરા છે.

તાંબેનાં ઠેકાણાં—ઉત્તરે અદ્રિન થળ, પૂર્વે જગન્નાથળ, દક્ષિણે રામેશ્વર, પાશ્વમે દુવારકા. એ શિવાય કાશી, કેદારનાથ, હરદ્વાર, ગયાળ, પ્રયાગ, ગોકુળ, મથુરા, વંદરાવન, આંનાથળ વગેરે બીજાં જાણાના ઠેકાણાં છે.

પ્રખ્યાતી—દક્ષિણે શાંતને વાસ્તે; માળવા અક્ષીણ ખરાનપોર સેનારસ; ચાણા બાટીઆં; પૈઠણ પાધડી; નાગપોર ધોતીઆં; મુર્શિદાબાદ, ને ઢાકા વેપારનાં કારખાનાં; ઓરીસા, ને ગોવાતકોડા હીરા; મછલીપટણ મજમલ; ને મજબાર બાકડાં તથા મરીને વાસ્તે પ્રખ્યાત છે.

મુખ્ય પેદાશ—ખાંડ, કપાસ, ગળી, રેશમ, હાથીદાંત, અક્ષીણ, મુરોખાર, ઓખા, શાલો બનાવવાનું ઉના, હીરા, માગનાં લાકડાં વગેરે.

લંબાઈ પોહોળાઈ—હિંદુસ્તાન દેશ લાંબો ૧૮૯૦ માઈલ, પોહોળો ૧૯૦૦ માઈલ, ક્ષેત્રફળ ૧૯,૧૮,૯૦૦ ચો.

૨૯ માઈલિ.ને વસ્તી આસરે ૨૦,૪૭,૦૪૦૦૦ માણસની છે.

ભાષો—હિંદુસ્તાનના લોકોને હિંદુ કહેછે.

(પરિશીલને વાસ્તે પ્રશ્ન).

હિંદુસ્તાનની નર્મદા ખોલી જાય? ૨ હિંદુસ્તાનના કેટલા ભાગ કોંધા છે ને તે ક્યા ક્યા? ૩ ઉત્તર તથા મધ્ય હિંદુસ્તાન કોની કોની વચ્ચે છે? ૪ દક્ષિણ હિંદુસ્તાન ક્યા છે? ૫ ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં ક્યા ક્યા પ્રાંતો આવ્યા છે? ૬ ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં આવેલા પ્રાંતોની રાજધાની ખોલી? ૭ મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં ક્યા ક્યા પ્રાંતો આવ્યા છે? ૮ મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં આવેલા પ્રાંતોની રાજધાની ખોલી? ૯ દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં ક્યા ક્યા પ્રાંતો આવ્યા છે? ૧૦ દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં આવેલા પ્રાંતોની રાજધાની ખોલી? ૧૧ હિંદુસ્તાનના રાજકીય ભાગો કેટલા કોંધા છે ને તે ક્યા ક્યા, ને દર એકને શું કહે છે? ૧૨ અંગાળા હિંદો, આંધ્રા હિંદો, પંજાબ હિંદો, મુંગલ હિંદો, ને મદ્રાસ હિંદો એ પાંચે હિંદોમાં ક્યા ક્યા પ્રાંતો આવ્યા છે? ૧૩ એ પાંચે હિંદોના પ્રાંતોના મોટાં મોટા શહેરો ખોલી જાઓ? ૧૪ હિંદુસ્તાનની તમામ મોટી મોટી નદીઓ ખોલી, ને તે ક્યાંથી નીકળીને કોને મળે છે તે પણ જાહે? ૧૫ સિંધુ તથા ગંગા નદીની શાખાઓ ખોલી? ૧૬ હિંદુસ્તાનના પર્વતો ખોલી જાઓ, ને તે ક્યાં ક્યાં છે તે પણ જાહે? ૧૭ હિમાલય એ કેવો પર્વત છે ને તે કેટલો જમો છે? ૧૮ હિંદુસ્તાનના બેટો ખોલી ને તે બધા ક્યાં ક્યાં

આવેના છે? ૧૯ હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમ તથા દક્ષિણ કયા
 અખાતો આવેલા છે હિંદુસ્તાનની પૂર્વે કયો ઉપસાગર છે?
 ૨૦ હિંદુસ્તાનમાં બૂશીરો કયા કયા આવ્યા છે? ૨૧ પા-
 કની સામુદ્રકુની કોની કોની વચ્ચે છે ને તે કોને કોને જોડે
 છે? ૨૨ હિંદુસ્તાનના દ્વીપકલ્પ બોલી જાઓ? ૨૩ હિંદુસ્તા-
 નમાં સ્વતંત્ર દેશી રાજ્યો છે તે બોલો? ૨૪ બીજા કેટલાક
 મોટાં મોટાં દેશી રાજ્યો છે તે બોલો? ૨૫ હિંદુસ્તાન, સિંહ-
 લદ્દિય, દક્ષિણ હિંદુસ્તાન, કાશી, સિંધુ, રાજમાહાલ, સહ્યા-
 દ્રિ, નર્મદા, કેપ કંમોરાન, ઓઢાંઆ, જગન્નાથ, જમના,
 ગંગા એનાં બીજાં નામ શું છે? ૨૬ હિંદુસ્તાનની, શીખ
 લોકોની, વિક્રમ રાજની, મોગલની, સિંધીઆની, મારવાડની,
 મેવાડની, હોલકરની, ખાતદેશની, ખીરાના રાજની, મા-
 હારાજી અથવા પેશવાની, તૈલંગણની, નીજમની, ફિરંગી
 લોકોની, ઉત્તર કેનેડાની, ફ્રેન્ચ લોકોની, કાઠિઆવાડની, ને
 ગાયકવાડની રાજધાની કઈ કઈ? ૨૭ હિંદુસ્તાનમાં તીર્થનાં
 ઠેકાણાં કયા કયા આવ્યાં છે? ૨૮ કાશ્મિર, માળવા, ખ-
 રાનપોર, થાણા, પૈઠણ, નાગપોર, મુર્શિદાબાદ દાકા, ઓરીસા,
 મોવલકોડા, મહાલીપકુણ, ને મજબાર એ બધાં શાને વાસ્તે
 નામીયાં છે? ૨૯ હિંદુસ્તાનની મુખ્ય પેદાશ શું થાયછે?
 ૩૦ હિંદુસ્તાનની લંબાઈ પોહોણાઈ તથા લેગરૂળ, ને વસ્ત્રો
 કેટલી છે તે કોહો? ૩૧ હિંદુસ્તાનના લોકોને શું કેહછે?

કેટલાક પરિણામો મુજબના પ્રશ્નો.

એશિયા ખંડની સૌથી મોટી પાંચ નદીઓ બોમો? ૨
 એશિયા ખંડના સૌથી મોટા પાંચ શહેરો બોલો? ૩ એ-
 શિયા ખંડના સૌથી મોટા પાંચ પર્વતોનાં નામ દો? ૪ એ-
 શિયા ખંડમાં સૌથી તથા હીરા ક્યાં ક્યાં પાડે છે? ૫ એશિ-
 યા તથા ચીનાઈ તાતાર વચ્ચે કયો પર્વત છે? ૬ સિંધુ તથા
 ગંગા નદીની બધી શાખાઓ ક્યા ક્યા સમુદ્રને મળે છે? ૭
 કાશ્મિર અને સમુદ્રમાં કઈ નદી મળે છે તે તે ક્યાંથી નીકળે છે? ૮
 અફઘાનીસ્તાન તથા હિંદુસ્તાન વચ્ચે કઈ મોટી નદી તથા
 પર્વત આવેલો છે? ૯ એશિયા ખંડમાં સોનું, રૂપું, તાંબુ,
 તથા ઊનની પેદાશ ક્યા દેશમાં થાય છે? ૧૦ હિંદી માહા-
 સાગરમાં ક્યા ક્યા બેટો આવ્યા છે? ૧૧ મુંગઈથી સૂએઝની
 સંધીગોળુની આગળ જવું હોય તો વચમાં કઈ મોટી સામુદ્ર-
 ધુની આવે? ૧૨ મુંગઈથી જહાજનું જવું હોય તો વચમાં
 ક્યા ક્યા સમુદ્ર આવે? ૧૩ કરાંચીથી કનકને આમબોટમાં
 બેસીને આવતાં વચમાં ક્યા ક્યા સમુદ્ર આવે? ૧૪ હિંદુ-
 સ્તાનથી એશિયામાં જતાં વચમાં ક્યા ક્યા દેશો આવે? ૧૫
 પંજાબ ને દુઆબ એ નામ શાથી પડેલાં છે? ૧૬ લંડનમાં
 મોટું શહેર કયું આવેલું છે?

યુરોપ સ્વંદ.

યુરોપ ખંડ એ પૃથ્વીના જૂના માહાદ્વીપમાં છે તે એશિ-
આની પશ્ચિમે તે એફ્રિકાની ઉત્તરે છે. યુરોપખંડની લંબાઈ
૩૦૦૦ માઈલ, પોહાળાઈ ૨૪૦૦ માઈલ, ક્ષેત્રફળ ૩૮, ૩૦૦૦૦
ચોરસ માઈલ, તે વસ્તી આસરે ૩૦, ૧૯, ૦૦૦૦૦ માણસની છે.

મર્યાદા—ઉત્તરે ઉત્તર માહાસાગર; પશ્ચિમે આટલા-
ન્ટિક માહાસાગર; દક્ષિણે ભૂમધ્ય સમુદ્ર, આર્કિપેલેગો,
માર્મારાનો સમુદ્ર, કાળો સમુદ્ર. અને કાકાસસ પર્વત; અને
પૂર્વે કાશિપચ્ચન સમુદ્ર, યુરલ નદી, તથા યુરલ પર્વત છે.

દેશો તથા તેની રાજધાની—યુરોપ ખંડમાં ૧૯ દેશો છે,
તેનાં નામ તથા રાજધાની નીચે મુજબ.

૧ ઇંગ્લંડ.	રાજધાની લંડન,	ટેમ્સ નદી ઉપર.
૨ સ્કોટલંડ.	એડિનબર,	ફોર્થ નદી આગળ.
૩ આયર્લેન્ડ.	ડબ્લિન,	લીફી નદી ઉપર.
૪ ફ્રાન્સ.	પેરિસ,	સીન નદી ઉપર.
૫ સ્પેન.	માદ્રિડ,	માઝનારીસ નદી ઉપર.
૬ પોર્ટુગલ	લીસબોન,	ટેગસ નદી ઉપર.
૭ બેલજયમ	બ્રૂસેલ્સ,	સેન નદી ઉપર.
૮ હોલંડ.	આમસ્ટરડામ,	વાઈ નદી ઉપર.
૯ જર્મની.	ફ્રેકફર્ટ,	મેન નદી ઉપર.
૧૦ ડેનમાર્ક	કોપેનહેગેન,	ગ્રીલાન્ડ રાષ્ટ્રમાં.

- ૧૧ નોર્વે ક્રિસ્ટિઆના, ક્રિસ્ટિઆના ઉપસાગરમાં.
 ૧૨ સ્વીડન સ્વેડેન, મોઝર સરોવર ઉપર.
 ૧૩ રશિયા સેન્ટ પીટર્સબર્ગ નીવા નદી ઉપર.
 ૧૪ પ્રુશિયા બર્લિન, રૂપી નદી ઉપર.
 ૧૫ વ્યાસ્લિયા વિયના, ડાન્યૂબ નદી ઉપર.
 ૧૬ સ્વીતઝર્લેન્ડ બર્ન, આર નદી ઉપર.
 ૧૭ ઇટાલી રોમ, ટાઈબર નદી ઉપર.
 ૧૮ તુર્કસ્તાન કોન્સ્ટેન્ટિનોપલ, કોન્સ્ટેન્ટિનોપલની સામુદ્ર-
 ધુની ઉપર.
 ૧૯ ગ્રીસ એથેન્સ, એથેના અખાતની પાસે.

યુરોપ ખંડના મોટા મોટા સમુદ્ર એત સમુદ્ર, રશિયાના તરે; બાલ્ટિક સમુદ્ર રશિયાની પશ્ચિમે; કાળો સમુદ્ર, તે આઝોરનો સમુદ્ર રશિયાની દક્ષિણે; જર્મન સમુદ્ર ગ્રેટ બ્રિટનની પૂર્વે; આયરિશ સમુદ્ર ગ્રેટ બ્રિટનની પશ્ચિમે; આડ્રિયાટીક સમુદ્ર ઇટાલીની પૂર્વે; આફ્રીકેલેગો, ગ્રીસની પૂર્વે; ઇંગ્લિશ આ-
 ડી ઇન્ડની દક્ષિણે; ભૂમધ્ય સમુદ્ર, યુરોપની દક્ષિણે; માર-
 મોરાનો સમુદ્ર, યુરોપના તુર્કસ્તાન તથા એશિયાના તુર્કસ્તા-
 નની વચ્ચે છે.

મોટા મોટા ભૂશીરો—ઉત્તર ભૂશીર, નોર્વેની ઉત્તરે. કેપ-
 નેઝ, નોર્વેની દક્ષિણે. રૂક્ષ ભૂશીર, ડેન્માર્કની ઉત્તરે. ડનકન્સ-
 બ્રહ્મ, સ્વેડેનની ઉત્તરે. કેપ કિંગ્સમર આયર્લેન્ડની દક્ષિણે. કેપ
 લેન્ડસએન્ડ, ઇંગ્લેન્ડના નૈરૂપ ખૂણામાં. કેપ લેહાગ, ફ્રાન્સના

વાયના ખૂણામાં. કેપ ઓરટીગ ને કેપ ફિનીસ્ટર, સ્પેનના વાય-
ના ખૂણામાં. કેપ સેન્ટ વિનસેન્ટ, પોર્ટુગલના નૈરત્ય ખૂણામાં. કેપ
સ્પાઈવેન્ટો, હટાલીની દક્ષિણે. કેપ માટાપાન ગ્રીસની દક્ષિણે.

મોટી મોટી નદીઓ—વાલગા, ડાન. નીપર, એ વણ
નદી રશિયામાં છે. ડાન્યુબ નદી, જર્મની ઓસ્ટ્રીયા ને તુર્ક-
સ્તાનમાં છે. રાઇન નદી, સ્વીટઝર્લેન્ડ જર્મની ને હોલંડમાં
છે. એલ્પ નદી જર્મનીમાં છે. ટેગસ અને ડુરો નદી, સ્પેન
તથા પોર્ટુગલમાં છે. ઇબ્રો નદી સ્પેનમાં છે. લુઓર, ગારોન,
સીન, રોન એ ચાર નદી ફ્રાન્સમાં છે. ટેમ્સ નદી ઇંગ્લંડમાં
છે. ઓડર અને વિસ્તુલા, એ બે નદી પ્રુશિયામાં છે. તેમ
પે અને ટાઇપર એ બે નદી હટાલીમાં છે.

મોટા મોટા પર્વતો—આલ્પ્સ પર્વત, સ્વીટઝર્લેન્ડમાં
હટાલીની ઉત્તરે છે—જેના શીખરનો ભાગ બ્લાન્ક પર્વત એ-
સૌથી જોયો છે. એપીનાઇન્સ પર્વત, હટાલીમાં છે. પીરીનાઇઝ,
ફ્રાન્સ અને સ્પેન વચ્ચે છે. હેમ્સ અથવા બેલકન પર્વત તુ-
ર્કસ્તાનમાં છે. કારપેથિયન પર્વત, આસ્ટ્રિયામાં છે. ડાક્ષીન
અથવા ડોફ્રીડીડ પર્વત નોર્વેમાં છે. કોલન પર્વત, નોર્વે અને
સ્વીડન વચ્ચે છે. યુરલ પર્વત રશિયાની પૂર્વે છે. તેમ બેન-
નેલીસ પર્વત સ્કોટલેન્ડમાં, તથા સીવિઅટ પાહાડ ઇંગ્લંડમાં છે.

દ્વીપકલ્પ—જટલંડ દ્વીપકલ્પ, ડેનમાર્કમાં; મોરીઆનો, ગ્રીસ
માં; અને ક્રિમીઆનો દ્વીપકલ્પ રશિયામાં દક્ષિણે છે. તેમ
હટાલી, સ્પેન, અને પોર્ટુગલ, એ પણ દ્વીપકલ્પ જેવા ગણાય છે.

સંયોગી ભૂમી-પુરોષ ખંડમાં કોરીન્થ, અને પેરીકોપ, એ
બે સંયોગી ભૂમી જાણવા લાયક છે. કોરીન્થની, ગ્રીસ તથા મોરી-
આને સાંધે છે; ને પેરીકોપની કિમીઆ તથા રશિઆને સાંધે છે.

સામુદ્રકુતી—વેગેટઝની સામુદ્રકુતી રશિઆ તથા નોવા
ઝેમ્બલા વચ્ચે છે. સાઉન્ડની, સ્વીડન તથા ગ્રીલાંડ ટાપુ વ-
ચ્ચે છે. ગ્રેટબ્રેટ, ગ્રીલાંડ તથા ક્યુબન વચ્ચે છે. લીટલ બ્રેટ
ક્યુબન તથા સ્લેસવીગ વચ્ચે છે. તેમ ડોવરની સામુદ્રકુતી
જર્મન સમુદ્ર તથા ઇંગ્લિશ ચાનલને સાંધે છે. બ્રાહ્મટરની,
આટલાન્ટીક અને ભૂમધ્ય સમુદ્રને સાંધે છે. બોનીફેસીઆ,
કોર્સીકા તથા સારડીનિઆ વચ્ચે છે. મેસીના, ઇટાલી તથા
સીસીલી વચ્ચે છે. ડારડેનલસ, આર્કિપેલેગો અને માર્મારાના
સમુદ્રને સાંધે છે. કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ, માર્મારા તથા કાળા સમુ-
દ્રને સાંધે છે. તેમ કાળા સમુદ્ર અને આઝોફના સમુદ્રને એની-
કલની સામુદ્રકુતી સાંધે છે.

અખાત તથા ઉપસાગર-રીગા અને ફીનલેન્ડનું અખા-
ત રશિઆની પશ્ચિમ. બાયનીઆનું અખાત રશિઆ તથા
સ્વીડન વચ્ચે છે. બાલોન્સનું અખાત, ક્રાન્સની ઉત્તરે. બ્રે-
આનું અખાત ઇટાલીના વાયવ્ય ખૂણા તરફ. ટોરેન્ટોનું અ-
ખાત ઇટાલીની દક્ષિણે. વેનીસનું અખાત ઇટાલીની પૂર્વે છે,
અને બીસકોની ઉપસાગર ક્રાન્સની પશ્ચિમે છે.

બેટો-ઉત્તર માહાસાગરમાં નોવાઝેમ્બલા, અને સ્વીટ-
ઝર્લેન્ડ. આટલાન્ટિક માહાસાગરમાં આઇસલેન્ડ, ગ્રેટબ્રિટન,

આયરલેન્ડ, આઝોર્સ, અને આર્કની બેટો. કેટિગાટમાં ઝીલાંડ, રુચુનન, અને લાલન. બાલ્ટિક સમુદ્રમાં એલેન્ડ, ગોથલેન્ડ, અને એલ્સલેન્ડ. બ્રૂમધ્ય સમુદ્રમાં મેર્સેડે, મીનોર્કા, આલ્બીસા, કોર્સીકા, સારડીનિઆ, સીસીલી, માલ્ટા, કાન્ડિઆ, અને આયોનીઅન બેટો છે. તેમ આર્કિપેલગોમાં ની ગ્રોપોન્ટ, અને સાઇપ્રસ એવા બે બેટો છે.

સરોવર-લેડોગા અને ઓનીગા એ બે સરોવર રશિયા માં છે. વેનર, વેટર, અને મીલર સરોવર સ્વીડનમાં છે. જીનીવા સરોવર, સ્વીતઝર્લેન્ડમાં છે. ડોન્ટ્સ સરોવર, જર્મની તથા સ્વીતઝર્લેન્ડ વચ્ચે છે.

(છોકરાઓની પરિક્ષાના સવાલ).

૧. ગ્રેટ બ્રિટન ક્યાં છે, તે કેટલા દેશ મળીને થયેલું છે, અને ત્યાં વસનારા લોકો કેવા કહેવાય છે ?
૨. ગ્રેટ બ્રિટનમાં અંગ્રેજ લોકોનું સ્વદેશ કયું, તે કઈ નદી ઉપર છે, અને ગુજરાતીમાં લોકો તેને શું કહે છે તથા તે કે-
હેવું શહેર છે ?
૩. સુરતથી વિજાપુર જવું હોય તો શી રીતે જવાય ? એટલે ક્યા ક્યા દેશો, ખંદરો, તથા સમુદ્રમાં થઈને જઈએ તે બોલી જાઓ ?
૪. કુરોપ ખંડમાં વેપારનાં મોટાં મોટાં ખંદરો ક્યા અને ક્યાં છે તે બોલો ?
૫. મોટા મોટા વિદ્યાભય ક્યા અને ક્યાં છે તે બોલો ?

૬. યુરોપ ખંડમાં જાવાળામુખી પર્વતો કેટલા, અને તે બધા ક્યાં છે તેનાં નામ દો?

૭. યુરોપ ખંડમાં સૌથી મોટી નદી કયું, સૌથી મોટો પર્વત કયો, અને સૌથી મોટું દેશ કયું?

૮. યુરોપ ખંડના સૌથી મોટા પાંચ પર્વતોનાં નામ દો?

૯. યુરોપ ખંડની સૌથી મોટી પાંચ નદીઓ બોલો, તે તે ક્યાંથી નીકળીને કોને મળે છે તે પણ કહો ?

૧૦. યુરોપ ખંડના સૌથી મોટા પાંચ શહેરોનાં નામ દો ?

૧૧. યુરોપ ખંડના મોટા જાણવા લાયક કલા હાય તે બોલી જાઓ ?

૧૨. દ્વિતી, પોલંડ, વાર્સા, હંગેરી, લેપલંડ, રોવર્ન, શાનન, મોસ્કો, ટોનીડો, મોમબલા, કેટિગેટ, કેરો, જરમલમ, માયનીઆ, ક્રિમ્મર એ બધા શું છે ને ક્યાં છે ?

૧૩. સેન્ટ હેલીના, મેદાગાસ્કર, કેલીફોરનીઆ, એલેક્ઝાન્દ્રિઆ, કોમોરીન, મીલાન, મીલર, જીનોઆ, જીનીવા, ગોટનબર્ગ, ગુડ હાપ, સ્કેગર રેક, ફિનીસ્ટર, સેંડા, અને કોરીન્થ એ બધા શું છે ને ક્યાં છે ?

૧૪. બ્રુડા, યોર્ક, બીનારસ, ઉમસકસ, ન્યુયોર્ક, એમાઝાન, બેનનેવીસ, ફોર્થ, આલિમપસ, ચૂકચાંગ, કાન્ડિઆ, માટાપાન, રોટરડમ, કિમીઆ, ફ્યુનન, આર્કની, ટોરન્ટો, અને ઈજીના એ બધા શું છે ને ક્યાં છે ?

૧૫. આફ્રિકાથી ક સમુદ્ર, તથા જર્મન સમુદ્ર, અને

એલેક્ઝાન્દ્રિઆ ખંદર, એ ત્રણને વાસ્તે બીજાં નામ શું છે ?

૧૬. સેન્ટ પીટર્સબર્ગ, કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ, અને એલેક્ઝાન્દ્રિઆ એ શહેરો કોણે વસાવ્યાં ?

૧૭. કાળો સમુદ્ર, અને કાસ્પિઅન સમુદ્ર વચ્ચે કયો પર્વત છે ? તેમ બીસકેના ઉપસાગર અને ભૂમધ્ય સમુદ્ર વચ્ચે કયો પર્વત છે ? ગ્રેટબ્રિટન અને આયરલેન્ડ વચ્ચે કયો સમુદ્ર છે ? તથા જર્મન સમુદ્રને ઇંગ્લિશ ચેનાલ શાયો બોડાયા છે ?

૧૮. ડેપ સેન્ટવીનસેન્ટથી નોર્વેમાં જતાં વચ્ચેમાં કયા કયા સમુદ્ર આવે ? સેન્ટ પીટર્સબર્ગથી તુર્કસ્તાન શી રીતે જાય ? અને લીસબોનથી રોમ શી રીતે અવાય ?

૧૯. પારીનાઈઝ, આલ્પ્સ, એપીનાઈન્સ, કાર્પેથિઅન, અને યુરલ એ પર્વતોમાંથી કઈ કઈ નદીઓ નીકળે છે ?

૨૦. મર્સી, ડોન, પો, દિના, રોન, અને સીન એ નદીઓ કયા કયા સમુદ્રને મળે છે ?

૨૧. આટલાન્ટિક માહાસાગર. બીસકેનો ઉપસાગર, બાલ્ટિક સમુદ્ર, ભૂમધ્ય સમુદ્ર, જર્મન સમુદ્ર, કાળો સમુદ્ર, અને કાસ્પિઅન સમુદ્ર, એમાં કઈ કઈ નદીઓ મળે છે ?

૨૨. ટાઈન, મર્સી, લોયર, ગ્યારોન, રાઈન, ટેગસ, ઇન્ઓ, ડુરો, એલ્બ, દિના, મોસ્કો, વોલગા, નીપર, વીશ્વ્યુલા, પો, ને આરનો એ નદીઓ ઉપર કયાં શહેરો આવ્યાં છે ?

૨૩. બર્મીંગ્હામ, પોર્ટસ માઉથ, પ્લાઈ માઉથ, સ્ટ્રેટ ટ્રાઉ, હેસ્ટિંગ્સ, ડંડી, પેરુલી, સ્ટરલિંગ, સ્ટ્રેસબર્ગ, મોરમંડી, આ.

ન્ટવર્પ, ષેન્ટ, ષેમેન, ખર્સેવોક, કાર્સેકોના, પ્રેસબર્ગ, ડુબે-
કઝીન, પ્રેગ, લેગહોર્ન, પાલ્મો, નેપલ્સ, આદિઆનોપલ
એ બધા શું છે ને ક્યાં છે ?

૨૪. ન્યુકેસ્ટલ, માન્ચેસ્ટર, શેફિલ્ડ, લીડઝ, ડરબાઇ. નો-
ટિંધામ, બેલફાસ્ટ, નાન્ટસ, લાયોન્સ, ઓપોર્ટો, લીએજ,
હુગ, એલસીનોર, આસ્ત્રાકાન, ત્યુરીન, અને ફ્લોરેન્સ એ
શહેરો ક્યાં છે ?

૨૫. ન્યુકેસ્ટલ, માન્ચેસ્ટર, શેફિલ્ડ, લીડઝ, ડરબાઇ,
નોટિંધામ, બેલફાસ્ટ, લાયોન્સ, ઓપોર્ટો, પ્રૂસેલ્સ, લીએજ,
હુગ, એલસીનોર, ડાન્ટઝીક, વાર્સા, મોસ્કો, જીનીવા, ફ્લોરેન્સ,
હુકલા, હંગારી, નેપલ્સ, એ બધાં શાને વાસ્તે નામીયાં છે ?

૨૬. યુરોપ ખંડમાં સૌથી મોટો પાહાડો દેશ કયો, તથા
એ ખંડમાં ધાતુઓ કયા કયા દેશમાંથી નીકળે છે ?

૨૭. હવે બોલો કહી જાઓ યુરોપ ખંડની ચારે દિશા-
એ કયા કયા દેશો આવેલા છે, ને મધ્યે કયા કયા દેશો છે ?

(સવાલના જવાબ).

૧. ગ્રેટબ્રિટન યુરોપ ખંડની પશ્ચિમ દિશા તરફ છે તે
ઇંગ્લેન્ડ, સ્કોટલેન્ડ, ને વેલ્સ મળીને થયલું છે. ત્યાંના લોકો ઇ-
ંગ્લિશ અથવા અંગ્રેજ કહેવાય છે.

૨. ગ્રેટબ્રિટનમાં અંગ્રેજોનું સ્વદેશ લંડન શહેર. ટેમ્સ
નદી ઉપર આવેલું છે-તેને લોકો વિલાયત કરાને કહે છે, એ
યુરોપ ખંડમાં સૌથી મોટું શહેર છે.

૩. સુરતથી વિલાયત જવું હોય તો પેહેલાં મુંબઈ જવું, ત્યાંથી નીકળીને આર્જો સમુદ્રમાં; પછી એડન; પછી બાબેલ માંડવની સામુદ્રધુનીમાં થઈને રાતા સમુદ્રમાં; પછી સૂયેઝની કેનાલ (સામુદ્રધુનીમાં); પછી કેરો શહેરમાં; પછી શીકંદરીઆ બંદરમાં; પછી ભૂમધ્ય સમુદ્ર; પછી માલ્ટા ખેટ; પછી જીબ્રાલટરની સામુદ્રધુની; પછી આપોર્ટો બંદર; પછી બીસકેના ઉપસાગરમાંથી ઇંગ્લિશ કેનાલમાં થઈને પાધરાદેર લંડન ઉતરી પડવું.

૪. લીવરપૂલ, હલ, બોસ્ટન, અને બ્રિસ્ટલ એ ચાર બંદર ઇંગ્લાંડમાં છે. લંય અને ગ્રીનોક, એ બે બંદરો સ્કોટલેન્ડમાં છે. વોટરફોર્ડ, લીમરીક, અને લડરરી એ ત્રણ બંદર આયરલેન્ડમાં છે. માર્સેલ્સ, તુલોન, અને કેલેઝ એ ત્રણ ફ્રાન્સમાં છે. બાર્સેલોના, કેડીઝ, વાલેનશિઆ, અને કોના એ ચાર સ્પેનમાં છે. કેરો બંદર પોર્ટુગલમાં છે. હમ્બર્ગ, બ્રેમેન, લ્યુબેક, અને ડેસડેન એ બંદરો જર્મનીમાં છે. રીગા, આર્ખેન્ગલ, અને ઓડેસા એ બંદરો રશિઆમાં છે. ડાન્ટઝીક અને સ્લાવ સેન્ડ, એ બે પ્રુશિઆમાં છે. ટ્રિએસ્ટ બંદર આસ્ટ્રિઆમાં છે. મેસીના, અને વેનાસ, એ બે હટાલીમાં છે. તેમ નેપલીઆ બંદર ગ્રીસમાં છે.

પ-કેમ્બ્રિડ્જ ને બોક્સફોર્ડ એ બે વિદ્યાલય ઇંગ્લાંડમાં છે. આપરડીન, સેન્ટ ઍન્ડ્રુસ, ગ્લાસગો, અને એડીનબરો એ ચાર સ્કોટલેન્ડમાં છે. બેલફાસ્ટ ને ડબ્લિન, એ બે

આયરલેન્ડમાં છે. સાલામાંકા, સ્પેનમાં છે. ડોઈમખા, પોર્ટુગલમાં છે. લેડન, ગ્રીનીનજન, હાલેન્ડમાં છે. લીપસીક, નેના, નેગોટીનજન, જર્મનીમાં છે. અપસલ, સ્વીડનમાં છે. હાલ, પ્રુશિઆમાં છે. ઇન્સબ્રુક, આશ્ચિઆમાં છે. અને પાડુઆ એ ઇટાલીમાં વિદ્યાલય છે.

૬. એ ખંડમાં જ્યાંના મુખી પર્વત ત્રણ છે, તેનાં નામ— પેમુવિઅસ, એતના, અને હેકલા. પેમુવિઅસ, ઇટાલીમાં નેપલ્સ શહેરની પાસે છે. એતના, ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં સી-સીલી બેટમાં છે. હેકલા, આટલાન્ટિક માહાસાગરમાં ડેન માર્કના તાળાનો આઈસલેન્ડ બેટ છે તેમાં છે.

૭. વોલગા, એ સૌથી મોટી નદી; આલ્પ્સ, એ સૌથી મોટો પર્વત; અને રશિઆ એ સૌથી મોટું દેશ છે.

૮. આલ્પ્સ, પીરીનાઈઝ. કારપેથિઅન, ડોન્નીન, અને એપીનાઈન્સ એ યુરોપ ખંડમાં મોટા પાંચ પર્વતો છે.

૯. વોલગા, ડાન્યુબ, નીપર, ડોન, ને રાઈન એ પાંચ નદીઓ સૌથી મોટી કહેવાય છે. વોલગા, યુરલ પર્વતમાંથી નીકળીને કાસ્પિઅન સમુદ્રને મળે છે. ડાન્યુબ, આલ્પ્સ પર્વતમાંથી નીકળીને કાળા સમુદ્રને મળે છે. નીપર, ઉત્તર તરફના પર્વતમાંથી નીકળીને કાળા સમુદ્રને મળે છે. ડોન, યુરલ પર્વતમાંથી નીકળીને આઝોફના સમુદ્રને મળે છે. ને રાઈન નદી, આલ્પ્સ પર્વતમાંથી નીકળીને જર્મન સમુદ્રને મળે છે.

૧૦. લેડન, કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ, પેરીસ, અરલિન, અને

વીથના એ સૌથી મોટાં પાંચ શહેરો છે.

૧૧. લેનકેશાયર ને વોરવીક, એ બે કીલ્લા ઇંગ્લાંડમાં છે. સ્ટરલિંગ કીલ્લો સ્કોટલેંડમાં છે. ચેરબોર્ગ કીલ્લો ફ્રાન્સમાં છે. જુપ્પાલટર, એ સ્પેનમાં છે. મેન્ટ્રઝ, જર્મનીમાં છે. સી-વાસ્ટેપોલ, રશિયામાં છે. મગદેબર્ગ પ્રશિયામાં છે, અને બેલગ્રેડ કીલ્લો તુર્કસ્તાનમાં છે.

૧૨. દ્વિતા નદી છે ને તે રશિયામાં છે. પોલંડ, યુરોપ ખંડમાં અસલ દેશ હતું, હાલ તે રશિયા સાથે ભળી નાંખ્યું છે. વાર્સા, એ પોલંડની રાજધાની છે, હંગારી, એ પ્રાંત છે ને આઝીઆમાં છે. લેપલંડ, એ સ્વીડનમાં એક પ્રાંતનો ભાગ છે. સેવર્ન, અને શાનન ખંડો નદી છે; સેવર્ન ઇંગ્લાંડમાં છે, ને શાનન આયરલેંડમાં છે. મોસ્કો, રશિયાની અસલની રાજધાની છે. ટોલીડો શહેર છે ને તે સ્પેનમાં છે. મોબિલા, એ આલ્પ્સ પર્વતના મોટા શીખરનું નામ છે. કેટિ-જેટ, ડેનમાર્ક તથા સ્વીડન વચ્ચે અખાત છે. કેરો, એફ્રિકામાં મોસર દેશની રાજધાની છે. જરસલેમ, એશિયાના તુર્કસ્તાનમાં શહેર છે. બોથનીઆ, સ્વીડન ને રશિયા વચ્ચે અખાત છે, ને ક્વિઅર કેપ છે તે આયરલેંડની દક્ષિણે છે.

૧૩. સેન્ટ હેલીના, એફ્રિકામાં અટલાન્ટિક માહાસાગરમાં બેઠ છે; તેમ બેલાગાસકર પણ એફ્રિકામાં હિંદી માહાસાગરમાં બેઠ છે. કેબીફોર્નીઆ, દ્વીપકલ્પ છે ને તે હિતર અમેરિકામાં છે. એલેક્ઝાન્દ્રિઆ, ભૂમધ્ય સમુદ્રના

અગ્નિ ખૂણા તરફ મોટું બંદર છે. કોમોરીન, કેપ છે ને તે હિંદુસ્તાનની દક્ષિણે છે. મીઝાન, શહેર છે ને તે ઇટાલીમાં છે. મીલર, સરોવર છે ને તે સ્વીડનમાં છે. જીનોઆ, ઇટાલીમાં અખાત છે. જીનીવા, સ્વીતઝરલંડમાં શહેર છે. ગ્રોટનબર્ગ, સ્વીડનમાં શહેર છે. ગુડહોપ, એફ્રિકાની દક્ષિણે કેપ છે. સ્કેગર રેક, ડેન્માર્ક તથા નોર્વેની વચ્ચે અખાત છે. ફિનીસ્ટર, સ્પેનના વાયવ્ય ખૂણા તરફ કેપ છે. સંડા એ સામુદ્રકુતી છે તે હિંદી માહાસાગરમાં સૂમાત્રા અને જાવા બેટની વચ્ચે છે, તેમ કોરિન્થ એ શહેર છે ને સંયોગી ભૂમી પણ છે, તે ગ્રીસ દેશમાં છે.

૧૪. બ્યુડા, આશ્ચિઆમાં ને યોર્ક ઇંગ્લાંડમાં શહેર છે. બીનારસ, હિંદુસ્તાનમાં ગંગા નદી ઉપર શહેર છે. ડમાસકસ, એશિઆના ટુર્કસ્તાનમાં શહેર છે. ન્યુયોર્ક, ઉત્તર અમેરિકાનાં સ્વતંત્ર સંસ્થાનમાં શહેર છે. એમાઝાન, એ દક્ષિણ અમેરિકામાં પૃથ્વી ઉપર સૌથી મોટી નદી છે. બેનનેવીસ પર્વત છે, ને ફાર્થ નદી છે તે બંને સ્કોટલેન્ડમાં છે. આલિમપસ, એ એશિઆના ટુર્કસ્તાનમાં પર્વત છે. ચૂક્યાંગ, ચીનની દક્ષિણે નદી છે. કાન્ડિઆ, એ ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં ગ્રીસની દક્ષિણે બેટ છે. માટાપાન, એ ઇટાલીની દક્ષિણે કેપ છે. રોટરડમ, હોલેન્ડમાં મોટું શહેર છે. કિમોઆ, એ આઝોરનો સમુદ્ર, તથા કાળા સમુદ્ર વચ્ચે દ્વીપકલ્પ છે. ક્યુનન, ડેન્માર્કમાં બેટ છે. આર્કની, સ્કોટલેન્ડની ઉત્તરે બેટ છે. ટોરન્ટો, એ ઇટાલીની દક્ષિ-

એ અખાત છે, અને ઈજિપ્ત ગ્રીસની દક્ષિણે અખાત છે.

૧૫. આદ્રિઆટીક સમુદ્રને વેનીસનું અખાત કહેછે, તેમ જર્મન સમુદ્રને ઉત્તર સમુદ્ર કહેછે; અને એલેક્ઝાન્દ્રિઆ ખંડરને લોકો વખતે ગુજરાતીમાં શીકંદરીઆ કહેછે.

૧૬. સેન્ટ પીટર્સબર્ગ પીટર રાજાએ, ક્રોન્સ્ટેન્ટીનોપલ ક્રોન્સ્ટેનટાઈન રાજાએ, અને એલેક્ઝાન્દ્રિઆ, શીકંદર બાદશાહે વસાવ્યુંછે.

૧૭. કાળો સમુદ્ર અને કાસ્પિઅન સમુદ્ર વચ્ચે કાકેસસ પર્વત છે. ખીસકેના ઉપસાગર અને ભૂમધ્ય સમુદ્ર વચ્ચે પીરીનાઈઝ પર્વત છે. ઐટાલિયન અને આયરલેન્ડ વચ્ચે આયરિશ સમુદ્ર છે. તેમ જર્મન સમુદ્ર તથા ઈંગ્લિશ ચાનલ તે ડાચરની સામુદ્રકુતીથી સંધાયતા છે.

૧૮. કેપ સેન્ટ વીનસેન્ટથી પેહુલાં ખીસકેના ઉપસાગરમાં જવું, પછી ઈંગ્લિશ ચાનલ, પછી જર્મન સમુદ્રમાં થઈને નોર્વે જવાય. તેમ સેન્ટ પીટર્સબર્ગથી નીકળવું તો પેહુલાં ફીનલેન્ડના અખાતમાં જવું, પછી બાલ્ટિક સમુદ્રમાં, પછી ખરલિન શહેરમાં, પછી ડ્રેસડેન ખંદરે, પછી વિયનામાં, પછી વેનીસ ખંદરે થઈને વેનીસના અખાતમાં જવું, અને ત્યાંથી પછી તુર્કિસ્તાનમાં જવાય. લીસબોનથી પેહુલાં જીબ્રાલ્ટરની સામુદ્રકુતી આગળ આવવું, પછી ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં, પછી નેપલ્સ શહેર આગળ થઈ રોમ શહેરમાં અવાય.

૧૯. પીરીનાઈઝ પર્વતમાંથી ગ્યારોન, ઈબ્રો, નેડુરો નદી

નીકળેછે. આલ્પસ પર્વતમાંથી ડાન્ડુબ, રાઈમિ, સીન, અને
પો નદી નીકળેછે. એપીનાઈનસમાંથી ટાઈબિર ને આરનો,
કારપેથિઅનમાંથી વીશચુલા ને ઓડર, અને યુરલ પર્વત-
માંથી યુરલ ને વોલગા એ બે નદીઓ નીકળેછે.

૨૦. મર્સી નદી આયરિશ સમુદ્રને મળેછે. ડોન, આ-
ઝોક્ના સમુદ્રને. પો, વેનીસના આખાતને. દિતા, ચેન
સમુદ્રને. રોન, લાયોન્સના આખાતને. અને સીન નદી તે
ઇંગ્લિશ ચેનલને મળેછે.

૨૧. ટેગસ ને ડુરો એ બે નદી, આટલાન્ટિક માહ-
સાગરને મળેછે. લુએર ને ગારોન એ બે બોસફોસ ઉપસા-
ગરમાં મળેછે. તેમ ઓડર ને વીશચુલા, એ બાલ્ટિક સમુદ્રને.
ધાન્નો, ટાઈબિર, ને આરનો ભૂમધ્ય સમુદ્રને. ટેમ્સ, રાઈન,
એલ્બ, ને હાઈન એ સાર જર્મન સમુદ્રને. ડાન્ડુબ, ને નીપર
કાળા સમુદ્રને. અને યુરલ, ને વોલગા એ બે નદીઓ કાશ્પિ-
અન સમુદ્રને મળેછે.

૨૨. ટાઈન ઉપર ન્યુકેસ્ટલ, અને મર્સી ઉપર લીવરપુલ.
લોયર ઉપર નાન્ટસ. ગ્યારોન ઉપર બારડોક્સ. રાઈન ઉપર
સ્વેસબર્ગ અને લેડન. ટેગસ ઉપર ટોન્નીડો, લીસબોન. ધાન્નો
ઉપર સારાગોસા. ડુરો ઉપર ઓપોર્ટો. એલ્બ ઉપર ડ્રેસડન,
હુમબર્ગ, અને મગદબર્ગ. દિતા ઉપર રોમા. મોસ્કો ઉપર
મોસ્કો. વોલગા ઉપર આસ્કાકાન. નીપર ઉપર કીવ. વીશચુ-
લા ઉપર વાસી, પો ઉપર તુરીન. અને આરનો નદી ઉપર

ફોરેન્સ શહેર છે.

૨૩. એ બધાં શહેરો છે. બર્મિન્ગહામ, પેર્ટસ માઉથ, પ્લાઈમાઉથ, સ્વેસહોર્ડ અને હેસ્લિંગ્સ એ બધા ઇંગ્લાંડમાં છે. ડંડી, પેસલી, અને સ્ટરલિંગ એ આયરલેંડમાં છે. સ્વેસબર્ગ અને નૌરમંડી ફ્રાન્સમાં છે. આન્ટવર્પ અને ઘેન્ટ બેલ્જિયમમાં છે. બ્રિસેન અને બર્નવીક જર્મનીમાં છે. કાર્લ્સક્રોના, સ્વીડનમાં છે. પ્રેસબર્ગ, ટ્રેમેકર્ઝાન, અને પ્રેગ એ ત્રણ આશ્ચિઆમાં છે. લેગહાર્ન, પાલમો, નેપ્લેસ એ શહેરો ઈટાલીમાં છે. અને આદ્રિઆનોપલ એ શહેર ટુર્કિસ્તાનમાં છે.

૨૪. ન્યુકેસ્ટલ, માનચેસ્ટર, શેફિલ્ડ, લીડઝ, ડરબાઈ, અને નોટિંગહામ ઇંગ્લાંડમાં છે. બેલફાસ્ટ, આયરલાંડમાં છે. નાન્ટસ, અને લાયોન્સ ફ્રાન્સમાં છે. આપોર્ટો, પોર્ટુગાલમાં છે. લીએજ, બેલ્જિયમમાં છે. હેગ હોલેંડમાં છે. એલસીનોર, ડેન્માર્કમાં છે. આસ્લાકાન, રશિઆમાં છે. તુરીન અને ફોરેન્સ એ બે શહેર ઈટાલીમાં છે.

૨૫. ન્યુકેસ્ટલ, ક્રોયલાની આણને વાસ્તે. માનચેસ્ટર, રૂના વેપારને વાસ્તે. શેફિલ્ડ, પોલાદના કારખાના સાથે. લીડઝ, ઉત્તની જનસો સાથે. ડરબાઈ, રેશમના કારખાના સાથે. નોટિંગહામ, કીનારી તથા મોજા સાથે. બેલફાસ્ટ, શણના કાપડ સાથે. લાયોન્સ, રેશમના કારખાના સાથે. આપોર્ટો, દ્રાક્ષના દારૂ સાથે. ખૂસેલ્સ, કીનારી તથા શેત્રંજ સાથે. લીએજ, લુવાર કામ સાથે. હેગમાં સરકાર કચેરી છે તથા એ-

લક્ષીનોર, તરી જકતાનું ઢેકાણું છે તેથી. ડાન્ટઝીક, દાણાનું મોટું
બંદર છે તેથી. વાસા, અસલ પોલંડ દેશની રાજધાની છે તેથી.
મોસ્કો, રશિયાની જૂની રાજધાની છે તેથી. છતીવામાં ઘ-
ડીઆળ સારું બને છે તેથી. ફ્લોરેન્સ, એ ટસ્કનીના રાજનું
મુખ્ય શહેર છે, તથા તેમાં ચીતાર કામ સાફ થાય છે તેથી.
હેકલા, એમાં ઉનાં પાણીના ઝરણ વહે છે તેથી. હંગારીમાં
માતા રૂપાની ખાણ છે તેથી. અને નેપ્લસમાં સારા ઘોડા
થાય છે તેથી પ્રખ્યાત છે.

૨૬. એ ખંડમાં સ્વીતઝરલંડ એ સૌથી મોટો પાણી
દેશ છે; અને ઇંગ્લાંડ, સ્કોટલંડ, ફ્રાન્સ, જર્મની, તથા નોર્વે એ
દેશોમાંથી પુષ્કળ કીમતી ધાતુઓ નીકળે છે.

૨૭. ઉત્તરે નોર્વે, સ્વીડન, ને રશિયા છે; પશ્ચિમ તરફ
ઇંગ્લંડ, સ્કોટલંડ, આયરલંડ. સ્પેન, તથા પોર્ટુગલ છે; દક્ષિ-
ણ તરફ ગ્રીસ, ને તુર્કિસ્તાન છે; પૂર્વે પાકું રશિયા છે; ને
મધ્ય ભાગમાં ડેનમાર્ક, બેલજિયમ, જર્મની, પ્રુશિયા, સ્વી-
તઝરલંડ, ને આસ્ટ્રિયા વગેરે છે.

પપર.

આ ચોપડી સુરતમાં શા. કીકાબાઈ પરબુદાસ બુક સેલર, મુંબઈમાં કાળકાદેવી આગળ શા. દામોદરદાસ ઈશ્વરદાસ, તથા કોટમાં શેઠ સાપુરજી કરામજી માંડણ તથા શેઠ જાંઘાંગીરજી બેજનજી કરાણી બુક સેલર પાસેથી વેચાતી મળશે. તેમજ અમદાવાદમાં જોડાલાલ શીવરામ બુક સેલર, તથા રાજકોટમાં પારેખ પરસોતમ પરમાનંદ બુક સેલર પાસેથી પણ મળશે. કમીશન વગરેનો ખંદોબસ્ત કરવા હાય તો મુંબઈમાં બુલેથર આગળ ફીરંગીના દેવળ પાછળ માવજી જેરામના માળામાં શા. જનકાલ જગજીવનદાસના નામનો પોષ્ટપેડ કાગળ લખી મોકલવો.
